

SANAT, SANATÇI, SANAT ESERİ VE AHLÂK

Yrd. Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN*

Günümüzde üzerinde en çok konuşulan mevzulardan birisi de sanat veya sanatçı konusudur. Düzeysiz ve niteliksiz bir çok insana "sanatçı" ve bunların ortaya koydukları şeylere de "sanat" denildiği günümüzde, sanat nedir, sanatçı kimdir ve gerçek sanat eseri nasıl olmalıdır konusunu ele almak ve bu konuda gerekli açıklamaları yapmak üzere hayli zamandır bir çalışma yapmayı düşünüyorduk. Bir de, bazı çevreler tarafından halkımıza aktarılan sanatın ahlâklı olmaz gibi yanlış bir düşüncenin, Türk Milleti olarak ham geleneklerimizle hem de inançlarımızla da bağdaşmadığını görerek bu konuda açıklayıcı bir makalenin ele alınmasının gerektiğine inandık ve bu makalemize başladık. Burada öncelikle genel anlamda sanat, sanatçı ve sanat eseri gibi terimleri açıklamak ve daha sonra da bu terimler üzerindeki düşüncelerimizi açmak istiyoruz.

Sanat ve Sanat Eseri Nedir?

Yaşamın içinden çıkan bir insan etkinliği olarak sanatın insanlıkla yaşıt olduğu söylenebilir. Genel olarak her hangi bir etkinliğin ya da bir işin yapılmasıyla ilgili yöntemlerin, bilgilerin ve kuralların tümüne birden sanat denir. Sanatsal etkinliği, bazı düşüncelerin, amaçların, duyguların, durumların ya da olayların, deneyimlerden yararlanarak, beceri ve düşgücü kullanılarak ifade edilmesine ya da başkalarına iletilmesine yönelik yaratıcı bir insan etkinliği diye de tanımlanabilir¹.

Eskiçağların bir çok dilinde karşılaşılan sanat ile zanaat özdeşliği, daha sonraları "güzel sanatlar" (beaux arts) kavramının ortaya çıkmasıyla, yani bir *yarar amacı* taşıyan nesnelerin üretilmesiyle, kullanılmak için değil de, hiçbir çıkar gözetmeksizin yalnızca *hoşlanmak amacıyla*

* A.Ü. İlahiyat Fakültesi, Türk Din Musikisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ Nejat Bozkurt, Sanat ve Estetik Kurumları, 2. bsk., Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 15

seyredilmek için nesnelere üretilmesinin birbirinden ayrılmasıyla ortadan kalkmıştır².

Sanat kelimesi Arapça bir kelime olup, sana'a kökünden gelen "yapmak, üretmek" anlamında bir mastardır. Bu yapma ve üretme işi sıradan bir eylem değildir. Bu bakımdan Şemseddin Sâmî sanatı; "ihtiyacâtı beşeriyeden birinin îmalı hususunda, mümârese ile öğrenilen ve icrâ olunan iş"³ diye tarif etmektedir. Sanat bir insan işi, bir insan yaratması olarak, yine insanın kendini ifade etme yollarından biridir⁴. Başka bir tarifte onu, "insanların gördükleri, işittikleri, his ve tasavvur ettikleri olayları ve güzellikleri, insanlarda estetik bir heyecan uyandıracak şekilde ifade etmesidir"⁵ şeklinde açıklayanlar vardır. Bu tarife göre, bir yapıtın sanat eseri olabilmesi için, insan elinin emeği olması⁶, güzel olması ve orijinal olması gibi şartlar aranmaktadır. İnsan eliyle yapılmış olan fakat insanda hayranlık uyandırmayan basit işler sanat sayılmamaktadır⁷. Sıradan herkesin yapabileceği bayağı işler sanat eseri sayılmayacağı gibi, bunların ortaya koyanların da sanatçı olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Bu bakımdan başka bir tarifte sanat:

"Sıkıntı sürecinde olgunlaşan, düşünceyle yoğunlaşan, emekle hazırlanan ve en iyiyi vermeyi amaçlayan faaliyetir"⁸ şeklinde yorumlanmıştır.

Sanat kelimesi, zengin fakat o ölçüde karmaşık çağrışımlar yapan bir kelimedir. Bu kelime herhangi bir şekilde kulağımıza çarptığında; güzel sanatlar, süslemecilik, resim, hattatlık, müzik, dans, mimarlık, heykeltçilik, nakkaşlık, dekor, atölye, üslup, eser ve daha birçok kavram düşüncemizde canlanır⁹.

Sanat eserinin nasıl olması gerektiği konusunda başka bir açıklamada şöyle denilmektedir:

2 Bozkurt, a.g.e., s. 18

3 Şemseddin Samî; Kâmusu Türkî, Dersaadet, 1317, s. 834

4 Selçuk Mülayim, Sanata Giriş, 2. bsk., Bilim Teknik yayınevi, İstanbul, 1994, s.

17

5 Nusret Çam; İslâm'da Sanat, Resim ve Mimarî, Ankara 1994, s. 12

6 Genel olarak her sanat yapıtının altında kendini gerçekleştirmeye çalışan bir insan çabası, her insanın içinde bir sanat eserinin tohumlarının bulunduğu söylenilmektedir (bkz. Mülayim, a.g.e., s. 36).

7 Bozkurt, a.g.e. s. 16

8 Lev Nikolayeviç Tolstoy; Sanat Nedir?, Çev. Buradan Dural, Şûlc Yayınları, İstanbul, 1992, s. 59

9 Mülayim, a.g.e., s. 18

Sanat yapıtı uzun bir olgunlaşma ürünüdür. Bize yeni bir mesaj getirmelidir. Kalıcı bir mesaj, bir yerden başlayıp bir başka yere köprü olmalıdır. Şu var ki, sanat mutlaka bir noktadan başlamak zorunda değildir. Ahlâka dayandığı sürece her yerden başlayabilir¹⁰. Sanat, içinde kuşkulu karanlık hiçbir nokta taşımamalıdır. Yaratıcısının tüm benliğini kapsamalıdır¹¹. Bu tarife göre, yeni bir mesaj getirmeyen ve öncekileri taklit veya tekrardan ibaret olan bir çalışmaya sanat eseri denilemez. Gerçek sanat eseri, sanatçıdan doğar. Eser, sanatçıdan ayrılır; kendi başına bir hayat sürmeye başlar; gerçek bir varlığın canlı konusu olan mânevi bir solukla canlandırmış bağımsız bir konu, bir kişilik haline gelir. Sanat eseri, mânevi dünyada gelişi güzel ortaya çıkan tesadüfi bir olay olmayıp, tersine bilinçli bir olaydır. Her canlı varlık gibi, aktif kuvvetlerle donanmıştır ve yaratıcı gücü tükenmemektedir¹².

Sanat eseri her zaman tek, eşsiz ve benzersiz (unique)'dir. Kopya edilebilir ama asla tekrarlanamaz¹³. Sanat eseri öyle bir mesaj getirmelidir ki, öncekileri bir noktada alıp, ileriye doğru bir yere ulaştırmalı, arada köprü olabilmelidir. Dolayısıyla bu sanat eserini ortaya koyan kişi, sanat adına bir misyonu üstlenmiş ve belli bir zaman dilimi içinde varlığını hissettirmiş olsun. Sanat eseri şeffaf olmalı, kuşkulu ve karanlık hiçbir nokta taşımamalıdır. Sadece bu kadarla değil, sanatçının var gücüyle, bütün benliğiyle ortaya konulmuş olması gerekir. Aksi halde, ortaya çıkan sanat eseri, sanatçısına lâıyk bir eser olmaz. Sanatçının kişiliğini yansıtmayan bir çalışmaya da sanat eseri denilmez. Çünkü sanatın halk ağzındaki tanımı "güzel olan, hoşça giden şey" dir¹⁴.

Sanat bir düzen, bir ahenk ve bir disiplindir. Düzensiz ve ahenksiz sanat olmaz. Sanatçı denilince, düzenli, disiplinli ve prensipli kişi akla gelir. Aristo, sanat ve sanatçıdaki bu düzeni toplum hayatında da görmektedir. Ona göre doğada düzensiz hiçbir şey yoktur¹⁵.

Sanat, daima insan ruhunun en şiddetli olarak yaşadığı zamanlarda en canlı hale gelir, çünkü sanat ve ruh birbirlerine nüfuz eder ve karşılıklı gelişirler¹⁶. Bu sebeple sanatçı, en iyi üretimi, bedenlen ve ruhan

10 Tolstoy, a.g.e., s. 138

11 İlhan Usmanbaş, "Sanat ve Müzik Sorunlarına Genel Bakışlar", 14-18 Haziran 1988, I. Müzik Kongresi Bildiriler Sorular Cevaplar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988, s. 13

12 İhsan Turgut, Sanat Felsefesi, Bilgehan Matbaası, İzmir, 1991, s. 162

13 Mülayim, a.g.e., s. 22

14 Mülayim, a.g.e., s. 18

15 Mülayim, a.g.e., s. 28

16 Turgut, a.g.e., s. 162

formunda olduğu zamanda yapabilir. Maddî ve mânevî sıkıntılardan ve problemlerden uzak olduğu, neşe ve moralinin yüksek olduğu bir zamanda, en kaliteli eserleri meydana getirebilir. Tabii ki bu saydıklarımızın başında, sanatçının, içten gelen bir arzuyla çalışmaya başlaması çok önemlidir.

Sanat konusunda buraya kadar yaptığımız açıklamalarda, muhtelif bilim adamlarının açıklamalarına göre, sanatın manevî bir boyutu olduğu ortaya çıkmaktadır. Sanatta görülen manevî boyutun da, tasavvufî anlamda ele alınması gerekmektedir. O halde sanat ve tasavvuf arasındaki bu münasebetin ne olduğunu görelim.

Sanat ve Tasavvuf

Kâinatta cereyan eden her olayı ve orada mevcut olan her varlığı, estetik bir mesaj olarak algılama bakımından insandan daha hassas bir varlık yoktur. Bu kaide normal her insan için geçerliiyken, sanatçı olan veya sanat ruhuna ve anlayışına sahip olan insanların bu hassasiyeti çok daha fazladır. Bir sanatkâr, içinde yaşadığı âleme bir aşk ve vecd adamı olarak, estetik bir anlayışla yaklaşır. Bir ilim adamı, müşahade esnasında duygularını susturarak, saf akılla hareket etmeye çalışırken, bir sanatkârın müşahadesinde akıl ve zekâ, duygu çağlayanı ile birlikte sürüklenen birer çalı çırpı durumundadır. İlim adamı duygulardan arınarak, sadece akıl ile doğruyu bulmak isterken, sanatçı, duygularını inceleyerek ve yücelterek aşk ve gönül yolu ile gerçeği ve güzeli bulmaya çalışır¹⁷.

Sanat, sadece duygudan ibaret değildir. Onda, fikrin, tefekkürün ve aklın bütün çilesi vardır. Fakat unutmamak gerekir ki, sanat, ilimden çok ibadete benzemektedir. Bu durumu özellikle İslâm sanatkârlarında gözlemek mümkündür. İslâm sanatkârı, tam bir mutasavvıf gibi eser verirken, seyr-i âfakî, seyr-i enfûsî ve seyr-i mutlak merhalelerinden geçerek gittikçe yücelen bir güzel idealinin peşine takılır¹⁸. İşte bundan dolayıdır ki, İslâm sanatkârları aynı zamanda ya mutasavvıftırlar yahut da mânevî zevklerden haberdardırlar.

Sanat, tasavvuf terbiyesi içerisinde öğrenilir ve uygulanırsa, asıl verim o zaman elde edilir. Bizim sanat eserlerimizde bu müşahade edilmektedir. Bu tasavvuf zevkini mimaride, nakışta ve mûsikîde yakalamak tamamen bir formasyon meselesidir. Fakat bu zevki şiirde

17 Arvasi, a.g.e., s. 187-188

18 Arvasi, a.g.e., s. 188

apaçık görmek mümkündür. Onun için bizim şairlerimizin hazırladıkları her bir divân, tasavvuf okyanusuna doğru yol alan birer ırmak gibidir¹⁹.

Bu açıklamalardan gayet açık ve net olarak anlaşılıyor ki, sanatla tasavvuf, diğer bir tabirle, sanatçı ile mâneviyat arasında çok sıkı bir alâka vardır. Sanat eseriyle mâneviyat arasında böyle bir alâka söz konusu olunca, dolaylı olarak sanatçı-mâneviyat ilişkisi gündeme gelmektedir. O halde, çeşitli dallarda yetiştirilecek sanatçıların nasıl bir eğitimden geçmeleri gerekir ki, istenilen evsafıta sanatçı meydana gelsin. Şimdi de sanat eğitimi konusuna geçelim.

Sanat Eğitimi

İnsanı eğitmede veya biçimlendirmede güzel sanatların çok önemli bir yeri vardır. Güzel sanatlar, sadece ferdin heyecanlarını inceltmeye, duygularını yüceltmeye yaramakla kalmaz, cemiyetlerin de birlik ve bütünlük içinde gelişmesine ve orijinal bir millî zevk etrafında toplanmasına vesile olur. İşte bu sebeptir ki, her milletin hayatında güzel sanatlar eğitimi çok önemli bir yer tutar. Bunun için devlet bütçesinden büyük tahsisat yapılır. Ülkelerin millî eğitimi plânlanırken, pedagoglar, ilim kadar, ahlâk kadar estetiğin de programlarda yer almasını isterler. Eğitim psikologları, güzel sanatların ferdin kendini ifade etmede oynadığı rolü belirtirlerken, eğitim sosyologları, cemiyetin yoğrulmasında güzel sanatların veya estetiğin önemini ortaya koymaya çalışırlar²⁰. İnsan eğitimi başlı başına bir sanattır. Onun herhangi bir sanat dalında eğitimi ise, sanat içinde sanattır diye düşünüyoruz. Bu bakımdan insanın, sanat dallarından birisinde eğitilmesi olayı çok hassas, ciddi ve önemli bir hadisedir.

Sanat zorlamayla olmaz ve zorla öğretilmez. Tolstoy'un da dediği gibi sanat gönülle öğrenilir. Sanat insanın içinden kaynayarak gelir²¹. Çoğu zaman gençlik yıllarında her hangi bir sanat dalında eğitim görmemiş fakat bunun eksikliğini sonradan fark etmiş olan aileler, çocuklarını -ilgisi olsun olmasın- ille de bir sanata yöneltmek isterler. Tabii ki ailenin veya birilerinin zoruyla olan bu ilgi de fazla devam etmez. Başkasının isteğiyle sanata yönelen bir kimsenin başarılı olması da çoğu zaman mümkün değildir. Çünkü sanat, zorlama ile veya dış

19 Arvasi, a.g.e., s. 189

20 S. Ahmed Arvasi, *Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz*, 2. bsk., Burak Yayınevi, İstanbul, Tsz., s. 182

21 Tolstoy, a.g.e., s. 66

etkiyle olmaz. Sanat içten gelen ve fedakârlık isteyen bir iştir. Bu bakımdan Tolstoy:

"Şunu hiç unutmamalıdır ki, sanat, bir fedakârlık abidesidir. Eğer siz fedakârlığa talip değilseniz, milyonlarca insanın ömrünü verdiği bu müesseseye katılmaya hakkınız yok demektir"²² diye söylemektedir. Sanat eğitime çok küçük yaşta başlanmalıdır. Çünkü sanatlar kısa sürede öğrenilecek kadar basit işler değildir. Kısa sürede öğrenilen bir iş de sanat olmaz. Her hangi bir sanat dalını bütün incelikleriyle öğrenmek bir ömür almaktadır. Sanatında tanınmış kişileri araştırdığımızda onların, hayat boyu tek bir meslekle yetindiklerini ve onu da daima en iyiye ve en mükemmele götürmek için çalıştıklarını görebiliriz.

Güzel sanatlar eğitiminde, eğitim ve öğretim kadrosunun oluşturulması da çok önemlidir. Genç kabiliyetler, kendilerine rehberlik edecek her yönüyle güçlü kadrolara muhtaçtırlar. Güzel sanatlar, usta-çırak ilişkileri içinde gelişir. Bu diyaloglarda ustanın tecrübe ve şahsiyeti kadar, çırağın kabiliyet ve şahsiyeti de önemlidir. Usta, çırağı bir mukallit olarak yetiştirmez, ona bizzat kendini keşfettirir. Aslında en iyisi, genç kabiliyetleri değişik zamanlarda, değişik ustaların terbiyesine vermek daha yararlıdır. Unutulmaması gereken önemli bir husus, güzel sanatlar eğitimini sadece bir usta-çırak ilişkisi olarak görmemek gerekir. Aksi halde, eğitim sahası daralır, taklide, tekrara ve monoton bir eğitim şekli ortaya çıkar. Buna mahkûm olan sanatçılar da, güzel sanat eserleri üretmek yerine, para kazanmak psikolojisiyle hareket ederlerdi. Nitekim Walt Disney'in atölyelerinde bu sitilde çalışan ve sürekli miki fare resimleri yapan binlerce zanaatkârın olduğu söylenmektedir²³.

Sanat hem teorik ve hem de pratik olarak bilindiği zaman olgunluğa ulaşır. İstisnaları olmakla birlikte, günümüzde bazı sanatçıların teoriyi, bazılarının da uygulamayı bilmedikleri bir gerçektir. Bu tip sanatçıların her ikisi de eksiktir. Gerçek sanatçı, sanatının teorisini de pratiğini de bilen kişidir. Aslında sanatsal duyarlılığa sahip olmak içten gelen bir şeydir. Sadece okuluna gitmek ve eğitimini görmekle sanatçı olunmaz. Hiçbir okul insana, sanatsal duyarlılığı edinip, kullanmayı öğretmez²⁴.

Sanat, insanlığın menfaati ve faydası içindir. Eğer uğruna ömür verilen, nice zahmetlere katlanılan sanat, insanları ezmek veya sömürmek

22 Tolstoy, a.g.e., s. 70

23 Arvasi, a.g.e., s. 185-186

24 Tolstoy, a.g.e., s. 137

için kullanılırsa, bu durumda sanatın faydasından değil de zararından bahsetmek gerekir²⁵.

Sanat için, "güzelliğin tasviridir" diyenler vardır, gerçekte de öyledir²⁶. Bütün sanat eserlerinde güzel şeyler ortaya konulmaya çalışılır. Sanatta "güzel", her yerde var olduğunu gösterdiğimiz iç değer ilkesine göre aranmalıdır. Bu "güzel", bize bir çok vesile ile faydalı olan iç gereklilik ve büyüklük açısından değerlendirilmelidir²⁷. Bu arada güzellik mefhumunun kişiden kişiye çok değişken olduğunu unutmamak gerekir²⁸. Çünkü birçoklarının anlamadığı nokta, sanatta yücelik için gerçek estetiğin şart olduğudur. Tolstoy, sanatla ilgili birkaç genel tespit ileri sürmektedir:

1-Sanat, hayvanlar dünyasının dışında ortaya çıkan bir kavramdır.

2-Sanat, insan tarafından hissedilen, algılanan duygu ve düşünce zincirinin ahlâk kuralları çerçevesinde tasviri veya resmidir.

25 Tolstoy, a.g.e., s. 71

26 Augustinus'a göre eksiksiz uyum birliktir. Bütün sanatlarda hoş giden şey orantılıdır. Orantı ve uyum ise birliği arar. Görülen şeyler, birliğe yöneldikleri için güzeldirler ve güzelliğin ölçüsü de bu birliğin ne derece gerçekleştirdiğine bağlıdır. Nerede kısımlar arasındaki düzeni bir bütün halinde birbirine bağlayan sayı varsa, orada düzen ve onun sonucu olan güzellik vardır (bkz. Mülayim, a.g.e., s. 29).

Her şey mutlak güzellikten, ruhlardaki o yüce bilgelikten, yani Tanrı'dan gelmektedir. Plotinos'un dediği gibi; "güzellik, düzen ve orantıdan çok, orantı ve düzende parıldayan şeydir". Thomaso'ya göre, doğada ve sanatta birlik işildamazsa, eğer kısımlar organik olarak birbirine bağlı ve uygun değilse güzellik yoktur. Güzelliği meydana getiren düzenidir (bkz. Mülayim, a.g.e., s. 30).

27 Turgut, a.g.e., s. 163

28 "Güzel nedir?" sorusu üzerine insanlar uzun zamandan beri düşünmüşlerdir. Bu soru, en eski felsefi sistemlerden bugüne kadar filozoflar, sanatçılar, sanat tarihçileri ve psikologlar tarafından en çok tarifi yapılmaya çalışılan fakat halâ açıklığa kavuşmamış olan sorudur. Estetik adı verilen bir ilim dalı aşağıdaki soruları hareket noktaları kabul ederek hem güzel olanı hem de sanatı tartışmaya çalışmıştır:

İnsanlar, sanat adını alan bu faaliyetleriyle ne istiyorlar?

Bu faaliyetler insan için nasıl bir anlam ifade ediyor?

İnsanların bu faaliyetlerini belirleyen ölçüler ve prensipler var mıdır?

Sanat boş bir fantezi midir, bir bilgi türü müdür, yoksa kaçınılmaz bir ihtiyaç mıdır?

Burada "estetik" sözü, konunun çok karmaşık ve zengin olmasından dolayı akla pek çok şeyi getirmektedir. Bu kelime kökeni itibarıyla eski Yunana kadar inmektedir. "Aistheticos" duyum, duyulan, algı, duyu ile algılamak gibi anlamları vermektedir. Estetik kelimesi ilk defa belirli bir bilim dalını adlandırmak üzere Alman felsefecisi A. Baumgarten (1714-1762) tarafından kullanılmıştır. Böylece felsefeden kesinlikle ayrılan yeni bir disiplin doğmuştur. Bu nedenle, estetiğin bir adı da sanat felsefesidir (bkz. Mülayim, a.g.e., s. 27-28).

3-Sanat, kişisel çıkarlar gözetilmeden yapılan, zahmetli, buna rağmen diğer insanlara doyumsuz zevk veren etkinliktir²⁹ demektir.

Dünya ülkeleriyle diyaloglarımız arttıkça, diğer ülkelerle ilişkilerimiz çoğaldıkça, sanat dallarına ne kadar önem vermemiz gerektiği de gündeme gelmektedir. Ülkemizde bütün sanat dallarında tam bir atılım şarttır. Bunun için çok şuurlu bir estetik eğitimi plânlanmalı, güzel sanatların bütün dallarında, ecdadın ortaya koyduğu eserler incelenmeli, yazdıkları okunmalı, sağlam ve objektif bir kriterden geçirilerek estetiğimizin esasları billûrlatırılmalı ve hazmedilmelidir. Bunun arkasından, bu alanda çağdaş gelişmeler kaynaklarından araştırılmalı, muhtelif milletlerin ve medeniyetlerin sanat ürünleri, mukayeseli bir biçimde gözden geçirilmeli ve elde edilen bu kültür, genç kabiliyetlere aktarılmalıdır. Daha sonra genç kabiliyetler adeta devşirilerek vatan yanında araştırılmalı ve onları zengin bir kültür ve teknikle desteklemelidir. Her şeyden önce onlara millî ve mukaddes kültür değerlerimizi çağdaş seviyenin üstüne çıkarma ülküsü verilmelidir³⁰. İşte bir sanatçı bu duygu ve değerlerle yetiştiği zaman, halkın da takdir ettiği kaliteli bir sanatçı olur ve böyle yüksek değerleri haiz olan bir sanatçı da halkı, vatan ve milleti için çok önemli eserler ortaya koyabilir. Kaliteli eserler de, içte ve dışta, vatan ve millet için bir kuvvet potansiyeli oluşturur. Bu güç için sınır ve hudut yoktur. Bu öyle bir güçtür ki, önü açıktır, engelsizdir ve sonsuz bir hürriyete sahiptir.

Sanat Bir Güçtür

Tarihte, her zaman ve mekânda olduğu gibi sanat aynı zamanda bir güçtür. Bu gücün sadece iyilik ve doğruluk için değil, kötülük ve küfür için de kullanılabileceğini unutmamak gerekmektedir. Özellikle içinde bulunduğumuz toplumda, dindar çevreler tarafından, en popüler sanatlardan biri olan mûsikînin gücü fark edilmemiş, çok amaçlı kullanılabileceği hesaba katılmadan bu sanat dışlanmıştır.

Güçlü sanat anlayışına ve uluslar arası yarışabilecek güçlü sanatçılara sahip olan ülkeler, dünyada seslerini duyurabilme gücüne sahiptirler. Bir futbol maçında veya spor dallarının her hangi birinde bu başarıyı yakalayanların günlerce dünya medyasını nasıl meşgul ettiklerini görmekteyiz. Sanat dallarında da böyledir. Uluslararası düzeydeki bir müzisyenin, bir mimarın veya heykeltıraşın ne denli bir tanıtım ve reklâm gücüne sahip olduğu meydandadır.

29 Tolstoy, a.g.e., s. 95

30 Arvasi, a.g.e., s. 183

İslâm âleminde bu tip faaliyetler çok ihmal edilmiş, sanatın evrensel gücü yeni anlaşılmaya başlanmıştır³¹. Ekonomik ve hayat standartları açısından çok geri kalan İslâm dünyasının, sanat ve spor dallarına da gereken ilgiyi göstermemesinden dolayı, uluslararası düzeyde, hiçbir programın gündeminde yer alamamış, maalesef her konuda sessizliğe gömülmek zorunda kalmıştır. Halbuki sanat dallarından sadece birisi olan mûsikîde neler yapılamaz ki? Böyle güçlü bir sanatı, esası olmayan bir takım gerekçelerle din uygun görmüyor deyip, tembelliğimizi dinin sırtına yüklemişiz ve ihmal etmişiz. Halbuki, ses ve melodinin Allah'ın kullarına bir ihsanı ve bağışısı olduğu düşünülmelidir. Onun, bir tedâvi aracı olarak kullanılmasından tutun da, duygu ve düşüncelerin ifade edildiği bir araç olmasına varıncaya kadar mûsikî, insan hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Bunu görmezlikten gelmek mümkün değildir. Ğina ve raks faydasız ve boş şeylerdir, din için de dünya için de faydası yoktur diyerek toplumdan uzaklaştırılan sanatların³², toplumun ıslahı, İslâm'ın tebliğinde kullanılması, gençlerin insanî özellikler doğrultusunda eğitilmesi konularında yararlanılabileceği hususu göz ardı edilmiştir. Dini hüküm açısından da kullanılma niyeti önemlidir. Hal böyle olunca mûsikîyi de, sesin ve nağmelerin yaratıcısı ve gerçek sahibi adına, O'nun zikredilmesi niyetiyle kullanılması çok önemlidir³³.

Aslında sanat dallarından sadece birisi olan mûsikî, insanın inancıyla değil tabiatıyla ilgilidir. İslâm, insanın tabiatıyla ilgili olan hiçbir hususa karşı çıkmamıştır. Müslüman demek hayata küsmüş insan demek değildir. Müslümanın da eğlenmeye, neşelenmeye, sevinmeye, hayatın diri ve canlı tutmaya, hayattan zevk almaya ihtiyacı vardır. Tabii ki bunlar meşrû ölçüler içinde olması gerekir. Güzel sesi yaratan Allah'tır. Dolayısıyla insanların, kuşların, çeşitli hayvanların, tellerin, ağaçların sesinin sakıncası nedir? Bu seslerin ahenkli bir şekilde işitilmesi neden günâh olsun ki? Bu sesler eğer bir kötülüğe sebep olmuyorsa bunları dinlemekte neden bir sakınca olsun ki? Günlük yaşantımızda Müslümanı,

31 Müslümanlar akli ve ilmi dışlamış olmalarından dolayıdır ki, dinlerini doğru anlayamamış, doğru yorumlayamamış ve dinin hayata koyduğu haram helâl sınırlarını belirlerken sanata haksızlık edip doğru olmadığı halde çoğu kere ihtiyata binaen sanatsal uğraşların önemli bir bölümünü haramın sınırları içine sokmuşlardır (bkz. Yılmaz can, Kur'an'ın Penceresinden Vahiy-Arkeoloji ve Sanat İlişkisi Üzerine Bir Deneme, Samsun, 1996, Önsöz).

32 Araplar, İslâmiyet zuhur edip ülkeler fethettikleri, Fars ve Arap olmayan diğer kavimlerin devletlerini ele geçirdikleri vakit, göçebe ve bilindiği gibi darlık içindeydiler. Din, onları bu gibi hallerden menedip, onlardan diyanet ve geçinme için faydası dokunmayan nesnelere terk etmeyi şiddetle talebediyordu. Müslümanlar, dinin bu emirlerine itaat ederek Ğinâ ve raks gibi din ve dünyaları için faydasız olan nesnelere bıraktılar (bkz. İbn Haldun, Mukaddime, Çev: Zakir Kadri Ugan, M.E.B. Yayınları, Şark İslâm Klâsikleri, No: 4, İstanbul, 1991. II/434-435).

33 Yalçın Çetinkaya, İhvân-I Safâ'da Müzik Düşüncesi, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 7

inançları, amelleri ve ahlâkî ölçüleri doğrultusunda diri tutacak, ona ruh verecek, ruhuna tazelik getirecek, onu coşturacak müziğe çağımızda şiddetle ihtiyaç vardır. Asırlarca ihmal edilen bu alan ciddi bir şekilde ele alınmalı ve bir İslâm müziği anlayışı içinde hayatın her alanını kapsayacak tarzda bu sanattan yararlanmalıyız³⁴.

Sanat bir oyun, oyalanma aracı veya bir lüks değildir. Gerçi sanatın doğuşunda, kaynağında ve kökeninde oyunun bir yeri olduğu ileri sürülür. Ancak sanat önünde sonunda denge ve tutarlılık içinde bir evrensel bildiri taşır³⁵.

Sanat, insana incelik ve zerâfet duygusunu kazandıran çok önemli bir olgudur. Bütün sanatlarda, sanatçının ince bir ruh, düşünce ve estetik anlayışı görülür ki, bu durum, Kur'ânın insana kazandırmaya çalıştığı ahlâktır. Bunun için, Kur'ân-ı Kerîm insanı sık sık düşünmeye ve tefekkür etmeye davet eder³⁶.

Kısaca sanatın sahip olduğu gücü şöyle özetleyebiliriz:

1- Sanat ortamı, hoşgörü, güzellik ve sevgi ortamıdır.

2- Sportif faaliyetler, çeşitli sanat dalları ve kültürel faaliyetler insanları iyi yönde kanalize etmek için önemli araçlardır.

3- Sanatsal faaliyetler insanların kaynaşmasına, hatta ulusların birbirleriyle sıcak diyalog kurmalarına vesile olan güçlü bir iletişim vasıtasıdır.

4- Sanatsal faaliyetler ülkemizin hariçte tanıtılması için çok önemli eylemlerdir.

Sanatın sahip olduğu etkin gücü ifade ettikten sonra, sanatın bir başka yönüne değinmek istiyoruz ki, bu da sanatta gerçekçilik olayıdır.

Sanat ve gerçekçilik

Sanatta gerçekçilik kavramı, ne yazık ki, esnek ve belirsizdir. Gerçekçilik kimi zaman nesnel bir gerçekliği tanıyan bir tutum, kimi

34 Y. Vehbi Yavuz, Siyasal ve Sosyal Boyutlarıyla İslâm, Tuğra Neşriyat, İstanbul, 1992, s. 254

35 Mülâyim, a.g.e., s. 19

36 Kur'ân-ı Kerîm'de göklerin ve yerin inceliklerine ve yaratılmışların güzelliklerine, bunlardaki sanata bakıp ibret alma, düşünme ve tefekkür etme konusunda çokça âyet bulunmaktadır (bkz. Kur'ân-ı Kerîm, Gâşîye Sûresi, Ayet: 17, 18, 19, 20).

zaman da bir anlatım yolu ya da bir yöntem olarak tanımlanır. Bu ikisini ayıran çizgi de her zaman kesin değildir³⁷. Gerçek sanatın hakikatleri yansıtması gerektiğini söyleyen Tolstoy, sanatta önemli olan, bir takım karakterler yoluyla hikâyeye anlatmak değil, okuyucuya dünya ve âhiret gerçeğini hatırlatmaktır. Bu yazarlar eğer Allah yolunda yazdıklarını iddia ediyorsa da inkârcıdırlar. Onlar sık sık tekzip edilebilen yazarlar olacaktır. Çünkü bu kimseler, hiçbir yararı ve anlamı olmayan yazılarıyla insanların vaktini öldüren kişilerdir³⁸ diyerek, sanat eserinin kaliteli olması gerektiğini ve boş şeyler yazarak insanlara vakit kaybettirmemeğe özen gösterilmesini istemektedir.

Özellikle müzik alanında sanat konusu daha çok gündeme gelmekte, adı ne olursa olsun bütün dejenere müzikler yaygınlaştığı ölçüde aynı zamanda bir neden haline dönüşebilir. Bu kalitesizliğe alışan halkın talebi, bu müzik piyasasının özendirici bir nedeni olur ve bu kapalı çevrim bir yerden kırılmazsa, böylece sürüp gider. Çağdaş müziğimiz başarılı ürünlerine, Tarihi Türk Müziğimize, zengin halk müziklerimize rağmen dejenere müzik, gazinolarla, ulaşım araçlarıyla, özel radyo yayınlarıyla, hareketli bir kaset piyasasıyla halkın yaşamına girmiş ve köylere kadar sızmıştır. İşte bu olgunun en dikkat çekici ifadesi sanat müziği deyimiyle dile gelmektedir. Müziğin sanatla olması gereken ilişkisi, yağmurun ıslaklıkla olan ilişkisi kadar açık olduğuna göre, sanat müziği gibi bir deyim, bu ülkede sanatsız müziğin de olabildiğinin açık, fakat acı bir kanıtıdır.³⁹

Sanatta gerçekçilik önemlidir. Sanatın faydası, gerçeği bütün yönleriyle ve samimiyetle anlatmasındadır. Bunun için, sanatta sadelik hakim olmalı, gerçekler olduğu gibi verilmelidir⁴⁰. Hayalî ve olması muhal olan bir takım eylemleri sanat diye anlatmanın bir faydası yoktur. Yapmacıklık olan ve gerçeklerden çok farklı bulunan bir işi, bir takım tezyinatla ve süslemelerle kabullendirmeye çalışmanın bir anlamı yoktur. Bir çikolatanın ambalajı kadar içi de güzel değilse, onu bir tadan bir daha almayacak ve insanların beğenisini kazanamayacaktır. Herhangi bir şeyi güzel bulmak, o şeyin sanat eseri olmasını zorunlu kılmaz. O halde, belirli bir konu, içerik, öz veya tema taşımayan güzellik de sanat değildir⁴¹.

37 Ernst Fischer, Sanatın Gerekliliği, Çev: Cevat Çapan, V Yayınları, Ankara, 1990, s. 95

38 Tolstoy, a.g.e., s. 49

39 M. Tınaz Titiz, 14-18 Haziran 1988, I. Müzik Kongresi Bildiriler Sorular Cevaplar, Açış Konuşması, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988, s. 4

40 Tolstoy, a.g.e., s. 57

41 Mülayim, a.g.e., s. 19

Kültürel ve sanatsal yaşamımız ürkütücü bir kalitesizliğin ve sorumsuzluğun işgali altındadır. Oysa bireysel, toplumsal gereksinimlerin ürünü olarak doğan entellektüel değerler, ancak sanatsal yaratıların temelleri üzerinde çiçek açarlar ve gerçek anlamlarına kavuşurlar. 15-20 yıldan beri kültür ve sanatımız, siyasal, sosyal çalkantıların da etkisiyle, değerler hiyerarşisindeki kendi yerinden kovulmuş, insanca yaşamımızın kaynağı ve yaratıcısı olarak değerlendirilmesi gereken sanat, yaşamımızın iğreti bir süsü olarak hafife alınmış, kısaca gözden çıkarılmıştır. Oysa, sanattan vazgeçmek, insandan vazgeçmek demektir. Yaşamımızı insanî, anlamlı ve değerli kılmak istiyorsak, sanatı kendi hak ettiği yere koymak zorundayız⁴².

Sanat, insanın yaradılışından kaynaklanan ve dünya durdukça var olacak bir etkinliktir. Bize düşen görev, sanatı gereksiz çabalardan ayıklamaktır. İnsanın ruhundan doğan sanata hizmet ederek, onu gereksiz çabalardan ayıklamalı ve uhreviyâta erişmeliyiz⁴³.

Sanatın insanları birleştirici ve kaynaştırıcı bir özelliği vardır. Sanatçı da insanlara barış, birlik ve beraberlik tavsiye eden iyilik tellalleridir. Bir sanatçı, icrâ ettiği bir sanatla halkı birbirine düşürüyor, toplumu bölüp parçalıyor, sevgililer arasına ayrılık tohumları ekiyorsa, o sanatçıya sanatçı demek mümkün olmadığı gibi, yapmış olduğu bu eyleme de hayır gözüyle bakılamaz. Tolstoy bu konuda: "Hem bölücü hem de anlamsız olan bir sanat, sanat olamaz. Bu, sanatın kendi kendisini bitirmesi demektir"⁴⁴ diye söylemektedir.

Sanat bir ruh işidir. Allah'ın sanatkâra verdiği ilhamla ortaya çıkar. Bunun da eşref saati ve zamanı vardır. Birilerinin haydi yap dediği anda meydana gelmez, gelse de kaliteli olmaz. Hele hele sanat anlayışından uzak, sadece para aşkıyla yapılan sanatın ruhu olmaz. Tolstoy bu hususta:

"Sanat ancak, zenginlerin isteklerinden değil, sanatçının ruhundan, duyarlılığından kaynaklandığı zaman topluma yararlı olur. Zengini tasvir eden sanatın mâneviyatı yoktur. Bu sanat, ahlâksızlığı putlaştırır ve sanatta, paraya tapmaya yönelik metotlar belirir"⁴⁵ demektedir.

42 Aydın Gün, 14-18 Haziran 1988 I. Müzik Kongresi Bildiriler Sorular Cevaplar, Açış Konuşması, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988, s. 9

43 Tolstoy, a.g.e., s. 56

44 Tolstoy, a.g.e., s. 121

45 Tolstoy, a.g.e., s. 125

Ayrıca sanatta kalitenin düşmesinin nedenlerini sayarken, bazı çevrelerin bunu teşvik ettiğini söyleyerek şöyle demektedir:

"Sanat, çıkarıcı bazı çevreler tarafından nitelsiz bir yarış haline dönüştürüldüğünde, sanatçılar yarışı kazanabilmek için sanattan taviz verdiler ve amaçsızca, nitelsiz sanat üretmeye başladılar. Böylece, yalnızca sanatı ayaklar altına almakla kalmayıp, sanatın ve sanatçının özünü ve biçimini değiştirerek, gelecek kuşakların sanatını da yaraladılar, kirlettiler. İşte, sanattaki sunî profesyonellik çabasının sonucu budur⁴⁶.

Sanatta önemli olan, toplumun takdirini kazanabilmek, topluma mal olabilecek eserler verebilmektir. Bunun haricinde, birkaç eleştirmenin yazdığı yergi dolu sözler önemli değildir⁴⁷. Bunun içindir ki, meseleye müzik eserleri açısından baktığımız zaman, sadece sanat aşkıyla yapılan, para sevgisi ve gösterişten uzak olan eserlerin topluma mal olduğunu, hiç eskimediklerini ve demode olmadıklarını, her geçen gün tazeliklerini ve canlılıklarını koruduklarını görmekteyiz. İşte topluma mal olan sanat böyle olur, ölümsüzleşir, adeta ebedileşir. Burada şunu da ifade etmek gerekir ki, sadece toplumun sempatisini kazanmak isteyen, içinde bulunduğu cemiyetin sanat anlayışını aşamayan bir sanatçı da, sanatın değil, o toplumun kölesi durumuna düşmüş demektir. Bu anlayışa sahip olan sanatçının elindeki sanat da ölüme mahkûm olmuş demektir.

Sanat ve gerçekçilik konusunda daha çok şeyler burada zikredebilirse de, biz bu söylenenlerle yetinerek sanatçı kimdir konusuna geçmek istiyoruz.

Sanatçı Kimdir?

Sanatçı, "güzel sanatların herhangi bir dalında eser veren sanatkâr; sinema tiyatro oyuncusu ve müzik eserini icrâ eden veya okuyan kişi; bir zanâatla uğraşan, bir sanatla geçinen kimse" diye tarif edilirken, sanatkâr da: "Sanat eseri ortaya koyan, güzel sanatlardan biriyle uğraşıp bu yolda eser meydana getiren sanatçı"⁴⁸ diye tarif edilmektedir. Bu iki tariften anlaşıldığına göre sanatçı ve sanatkâr aynı anlamda kullanılmaktadır. Sanat ve sanatkâr hakkında bu kısa açıklamayı yaptıktan sonra, farklı bilim adamlarına göre, öncelikle bir sanatçıda bulunması gereken özellikler nelerdir bunları görelim.

46 Tolstoy, a.g.e., s. 134

47 Tolstoy, a.g.e., s. 135

48 Örnekleriyle Türkçe Sözlük, (Komisyon), M.E.B. Yayınları, Ankara, 1996, IV/2434

Her şeyden önce, çağdaş bir sanatkâr, hangi güzel sanatlar dalında çalışırsa çalışsın, mutlaka güçlü bir imana, tefekküre, sosyoloji ve psikoloji bilgisine muhtaçtır. Yani sanatkâr, bir taraftan kendi dalında birikmiş olan millî ve beşerî tecrübeyi tevâris edecek, diğer taraftan da insanı bütün incelikleriyle tanıyacaktır. Bütün bunlarla birlikte, sanatkârda güçlü bir müşahade, derin bir sezgi, üstün bir tahlil ve terkiib kabiliyeti bulunmalıdır. Bu çok önemlidir. Bu husus, bir yaradılış meselesi olduğu kadar, bir eğitim meselesidir de...⁴⁹

Sanat, düşünebilen, gerçeği görebilen, toplumu anlayabilen insanların işidir⁵⁰. Sanatçının sahip olması gereken bu özellikler üzerinde biraz durmak gerekir.

Düşünebilmek: Sanatçının en önemli vasıflarından biridir. Sanatçı, ortaya koyacağı yeni ve orijinal eserin nasıl olması gerektiğini ve bunun, topluma ne faydalar sağlayacağını düşünür. Sanatçı, sanat ve toplumu için kendisini fedâ eden insandır. Böyle bir eseri meydana getirirken, ne kadar çok kazanacağını ve milleti ne kadar aldatacağını düşünmez. Sanat ve toplum için var olan kişilerin böyle basit çıkarları düşünmesi anlamsızdır. İşte böyle adi emellerden uzak duran ve ulvî düşüncelere sahip olan sanatçının yeri de, içi sevgi, ilgi ve saygı dolu olan toplumun kalbidir.

Gerçekleri görebilmek: Sanatçının bir diğer özelliği de hakikatleri görebilecek basirete ve sağduyuya sahip olabilmesidir. Hak ve hakikati gözetmeyen, doğruları göremeyen, sanatında ve yaşamında gerçeği idraktan aciz olan kişilerin sanatçı olması mümkün değildir.

Toplumu anlayabilmek: Sanatçı, içinde bulunduğu toplumu veya temsil ettiği milleti çok iyi anlayan ve tanıyan insandır. Sanatçılar, içinde yaşadığı toplumun psikolojik ve sosyolojik yönlerini en iyi bilen kişilerdir. Onlar, temsil ettikleri toplumun maddî ve manevî ihtiyaçlarını ve sanatçılardan ne beklediklerini bilirler. Kısaca onlar, halkı çok iyi anlamak zorundadırlar.

Sanatçı, sanat öğrenimine, öncelikle kendisine karşı olan görevlerini öğrenerek başlamalı, kendisini durumun hakimi olarak görmemeli; fakat kendisini, belirli ve kutsal ödevler yüklenmiş, büyük bir çalışma sırtlanmış, çok yüksek bir idealin hizmetinde imiş gibi saymalıdır. Kendisi üzerinde çalışmalı, derinleşmeli, ruhunu eğitmeli

49 Arvasi, a.g.e., s. 184-185

50 Tolstoy, a.g.e., s. 63

zenginleştirmelidir ki, hünerin kaplayacağı bir şey olsun ve meçhul bir elin kaybedilmiş eldiveni gibi, bir elin nafile ve boş görünüşlü olmasın.⁵¹

Sanatçı, hayatın bayramzâdesi değildir. Görevsiz yaşamaya hakkı yoktur, çoğu zaman belini bükecek olan, ağır bir iş görmesi gerekmektedir. Zamanımızda sanatçiyim diyen bir çok kişinin, sanatı dışında maddi güç sağlayacak esaslı bir gelir kaynağı olmadığı için, hayatlarının sonlarına doğru sefâlet içinde yüzdüklerini, perişan, bakımsız ve ilgisiz olarak şurada burada ömürlerini tükettiklerini görmekteyiz. Bu sebeple, sanatçı hayatta özgür olmadığını, sadece sanatta özgür olduğunu bilmelidir.⁵² Dolayısıyla sanatçı ileride başına gelebilecek bir takım ihtimalleri göz önünde bulundurmalı, gününü gün ederek hayatını amaçsız bir şekilde geçirmemeli, eğer sağ olursa, bir gün bu sanatını yapamayacak duruma gelebileceğini düşünerek ileriye dönük çalışmalarını ve yatırımlarını ihmal etmemelidir. Bunun örneklerini maalesef bugün memleketimizde çok görmekteyiz. Gençliğini sanat yolunda harcayan, gününü gün edip, o eğlenceden bu eğlenceye gezip kazançlarını çarçur eden bazı sanatkârların, yaşlılık dönemlerinde veya maddi imkânları kaybettiklerinde ne kadar acınacak hallere düştüklerini görmekteyiz. Sanatçıların bu kötü hallere düşmemeleri için, zamanında gerekli tedbirleri almaları gerekir. Aksi halde devletten, şundan veya bundan "bana bakmıyorlar" diye şikâyet etmenin bir yararı olmaz.

Yukarıda geçtiği üzere, sıradan işlere sanat denilmeyeceği gibi, düşünmeden özenmeden, yalnızca şöhret için çalışan, sıradan bir eser veren kişiye sanatçı denilmez. Sanatçının asıl görevi, menfaat ve çıkarılıktan kurtulmuş olarak halka inip, kendisine bir yer edinebilmek ve onurlu yaşamının gereğini yerine getirmektir.⁵³ Sanatçı, sanata ve kendisine karşı olan görevini kabul ederek, kendini duruma egemen beyzâde olarak değil, yüce amaçların üzerine yüklediği, kesin çizgilerle belirlenmiş, ulu ve kutsal görevleri yerine getiren bir uşak olarak görerek yapar.⁵⁴

Sanatçı, eğer olayları gördüğü gibi aktarırsa, kötülüğün tahakkümüne girmiş olacaktır. Önemli olan, meseleleri papağan misali, olduğu gibi anlatmak değildir. Sanatçı, gerçekleri mutlaka olduğu gibi anlatmayı hedef kılırsa, çözüm yolu bulamayacak, kendisini kötülüğün

51 Turgut, a.g.e., s. 162-163

52 Valisi Kandinski, Sanatta Zihinsellik Üstüne, Çev: Tevfik Turan, Yapı Kredi Yayınları, 2. bsk., İstanbul, 1993, s. 98.

53 Tolstoy, a.g.e., s. 72.

54 Kandinski, a.g.e., s. 98.

kollarına bırakıverecektir. Bu yüzden sanatçı, meselelerin ahlâkî yönden nasıl değerlendirilmesi gerektiğini anlatmakla yükümlüdür.⁵⁵

Sanatçı sempati toplamak için gelişi güzel konuşan veya yazan kişi değildir. Gerçek bir sanatçının böyle şeylere ihtiyacı yoktur. Ona göre, sempati toplamak için gereksiz olanı yazmak, yalan söylemek, gerçekleri saptırmak, sanatçının diliyle sanata yapılmış bir hakarettir.⁵⁶ Tolstoy'a göre sanat dünyasının en büyük meselesi, sanatçının yalandan ve kötülükten uzaklaşmaması, insanın kötü duygularının ve şeytanın ortak hareket etmeleridir.⁵⁷

Tolstoy, "halkı ve adaleti anlatamayan yazarlara susmak düşer"⁵⁸ diyerek, sanatçının halktan ve adaletten yana olması gerektiğini vurgulamaktadır. Hizmetçi kadınları, din adamlarını aşağılayan, emeğin değerini küçümseyen ve bir zamanlar kendisinin de içinde bulunduğu halk kitlesine ihanet eden kalem edebiyat yapmış olamaz⁵⁹ diyerek, gerçek sanatçının halkın yanında, gururdan uzak ve toplumun bireylerine ve mânevi değerlerine saygılı olması gerektiğini söylemektedir.

Gerçek sanatçılar sanata sahip çıksınlar. Sanatı, ancak yalnızca doğruyu söyleyen ve gözetenler ve gerçek sanatı elden bırakmayanlar, sanatı samimiyetsizlikten kurtaracaklardır.⁶⁰ O halde gerçek sanatçılar kimlerdir sorusu akla gelebilir.

Tolstoy, gerçekten sanatın ne kadar zor olduğunu ve sanatçıların ne zahmetlerle bu işi elde ettiklerini şöyle anlatıyor: Gerçek sanatçıların sanat için ne büyük zahmetlere katlandıkları ortadadır. O muhteşem yapılar, tiyatro ve stüdyolar, müzikholler ve bu yapıları artistik özellikleriyle koruyarak, pek çok çocuğu küçük yaştan itibaren sanata kazandırabilmek için verilen onca mücadele... Yüz binlerce çocuk, daha küçücük yaşlarında, müzik dersleri almak suretiyle sanatla tanışırlar. Aralarında gelecek için ümit verenler, opera, bale, enstrüman ve ulusal sanatlara yönlendirilerek eğitilirler. Bu çocuklar, müzik formlarını öğrenmek için günde 7-8 saat süren delice bir çalışma yaparlar. Gösteri

55 Tolstoy, a.g.e., s. 20-21

56 Tolstoy, a.g.e., s. 36.

57 Tolstoy, a.g.e., s. 55.

58 Tolstoy, a.g.e., 36.

59 Tolstoy, a.g.e., s. 37.

60 Tolstoy, a.g.e., 57.

gününde karşımızda eğilen sanatçıları düşünmeli, uğruna yüzlerce çaba verdikleri sanata saygı duymalı, en azından üzerine eğilmeliyiz.⁶¹

Sanatçı kolay yetişmiyor. Bir sanatçı, eser verme safhasına gelinceye kadar hayatın bir çok labirentlerinden geçmek ve bir çok darbe almak zorunda kalıyor. Böyle zorluklarla yetişen sanatçı, tam topluma faydalı olabileceği bir dönemde basit ihmallerle kaybedilebiliyor, emeklerinin de boşa gidiyor, harcamalarında. Devlet okullarda, fabrikalarda, hizmet alanlarında ve toplu yaşanan pek çok yerlerde bir takım önlemler alır. Sağlık, eğitim, sosyal aktivite ve spor gibi konularda gerekli müesseseler kurar ve bunların sağlıklı yürütülmesini temin eder. Teminde bir aksaklık oluyorsa, bu aksaklığın giderilmesi konusunda önlemler alır. Ölümle aramızda ayrılan pek çok değerli sanatçımız, ne acıdır ki sağlığı döneminde kıymeti bilinmemiş, gerekli değer verilmemiş ve anlaşılamamıştır. Bunların sanat yapımları engellenmiş, fikirlerine ve düşüncelerine sansür konulmuş, hatta bu yüzden gençliklerinin en verimli zamanları hapislerde geçmiştir. Bu sebeple fırsat elde iken, henüz kaybetmemişken fert ve millet olarak değerli şahsiyetlerimizin kıymetini bilmeliyiz. Ayrıca, sayı itibariyle kabarık olduğunu zannettiğimiz sanatçılarımızı eleştirdiğimiz zaman, Türkiye'yi, dışarıda olumlu olarak tanıtabilecek sanatçı sayısının sandığımız kadar çok olmadığını görebiliriz.⁶²

Buraya kadar olan açıklamalarımızda bir sanatçının ne güçlüklerle yetiştiğini vurgulamaya çalıştık. O halde, eline bir murç ve çekiç alan herkesin heykeltıraş, her yağlıboya fırçası alanın ressam ve her mikrofon veya enstrüman alanın da mûsikî üstâdı olamayacağı bilinmelidir. Sanatçının yukarıda geçen vasıflara sahip olması ve sanat için ayrılmış olan o yüce ruha ve karaktere sahip olması gerekir.

Toplumda sanata ayrılan boşluğu gerçek sanat ruhuna sahip olan kişiler doldurmaz, bu meydanları boş bırakırlarsa, liyakatsiz kişilerin bu fırsatları kaçırmayacakları bilinmelidir. Bunun için de sanatçıların, aynı idealler üzerinde beraber hareket etme ruhuna sahip olmaları gerekir. Sanatçılar birlik ve beraberlik içinde hareket etmek zorundadırlar. Birbirleriyle kaynaşacakları yerde, sanatı bırakıp birbirleriyle uğraşmaya başladıkları zaman sanat biter. Sanatçılar kendi aralarındaki sorunları çözmedikçe topluma yararlı olamayacaklardır.⁶³

61 Tolstoy, a.g.e., s. 56.

62 Cem Mansur; "Türkiye'nin Tanıtımında Müziğin Yeri", 14-18 Haziran 1998, I. Müzik Kongresi Bildiriler Sorular Cevaplar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988, s. 52.

63 Tolstoy, a.g.e, s. 71.

Sanat ışığını yalnızca belli bir sınıf için yakıp, diğerleri için söndüren sanatçı kendini zincirlemiş olmakta ve zamanla, yaptığı dengesizliklerin azabını çekmektedir.⁶⁴ Sanat evrensel niteliğe sahip bir eylemdir. Bunu belli bir zümreye, belli bir sınıfa veya ideolojik düşünceye tahsis edenler, geniş olan hacmini daraltmış, kendini küçültmüş ve sınırlarını geri çekerek yok olmaya mahkûm olmuştur.

Bilinçsiz sanatçıların tuttuğu yol, eğlenceli fakat karanlık bir yoldur. Bu verimsiz yol, sanatçının sonu olacaktır. İçindeki duygular ne olursa olsun, eserleri inançtan ve dürüstlükten yoksun olduğu sürece kitleler sanatçıdan nefret edecek, tarih o sanatçıyı nefretle anacaktır. Ancak bu tür sanatçıların uygulamaları birer toplumsal derstir. Onlar, bazı gerçeklerin görülmesini kolaylaştırırlar. Toplum bu sanatçılara ve eserlerine bakarak, iyi ve kötü, güzel ve çirkin ayırımı yapabilir.⁶⁵

Yeni sanatçılar da, sanatı yalnızca zenginlere mal ederek, halktan koparmışlardır. Sanatın kitleye inememesi, kitleyi sarsar, toplumu yıkıma götürür.⁶⁶ Tarihte genellikle böyle olmuştur. Sanatkârlar ya saray ve idarecilerin himayesinde varlıklarını sürdürmüşler, yahut da zenginlerin sahiplendikleri kişiler olmuşlardır. Aslında, sanatçının üretebilmesi için maddi sıkıntı çekmemesi gerekir ki, üretimini rahat yapabilsin ve çoğaltsın. Fakat, sanatını zenginlere veya üst kesime hasreden sanatçılar, çok kısa zamanda halktan koparlar. Halkın desteklemediği sanatçı da yok olmaya mahkûmdur. Böyle sanatçıların ortaya koydukları eserlerin de halka inmesi mümkün değildir. Bunun için Tolstoy: "Sanatın kitlelere inememesinin başlıca nedeni, sanatın, belirli sınıfların çıkarları için kullanılmasıdır"⁶⁷ diye söylemektedir.

Bu konuda buraya kadar yaptığımız açıklamada sanatçının kim olduğunu, ne olması ve hangi özelliklere sahip olması gerektiğini açıklamaya çalıştık. Sanata yön veren sanacıdır. Sanatçıyı yönlendiren de bilgi birikimi, yetenek ve tecrübeyle birlikte ahlâk anlayışıdır. Sanatçının ahlâkının niteliği ne ise, ondan doğacak eser de onun ahlâkını yansıtacaktır. Bu bakımdan, sanatçının veya sanatın ahlâkı konusu ayrı bir başlık altında incelenmesi gerekmektedir.

Sanat ve Ahlâk

Sanat ve ahlâk birbirinden ayrı kavramlardır fakat, bu iki kavram zerafet, incelik ve güzellik ifade etmesi açısından birbirine çok yakındır.

64 Tolstoy, a.g.e, s. 115.

65 Tolstoy, a.g.e, s. 115-116.

66 Tolstoy, a.g.e, s. 121.

67 Tolstoy, a.g.e, s. 123.

Sanat güzel olan şeydir. Ahlâk da güzeldir ve güzel olan şey de sevilir. Sanatın ahlâkı olur mu olmaz mı tartışmasına girmek istemiyoruz ama girmeden de bir şeyler söylemenin mümkün olmadığını görüyoruz.

Bazıları sanata ahlâkı karıştırmamak lâzım diyerek bu fikirle öğünmektedirler.⁶⁸ Bu iddiaya sahip olanlara göre ahlâk kuralları sanata uygulanmaya kalkılırsa, sanatın hürriyeti kısıtlanır, sanatçı eserini rahat bir psikolojiyle ortaya koyamaz. Gerçi sanatın ahlâksızlığa karşı koyabilecek bir gücü vardır ve sanatlarda önemli olan nokta samimiyet ve kötüyü karşı durmadır, bu olmadığı zaman tatmin olma arzusu kendini gösterir. Tolstoy'a göre sanatın asıl amacı, ahlâkî mükemmelliktir.⁶⁹ Aslında bütün sanatların gâyesi mânâdır. Bu sebeple bazıları, sanatlar içerisinde bu gâyeye en çok yaklaşabilmiş olan müzikdir⁷⁰, bazıları da şiirdir⁷¹ demişlerdir.

Kant'a (1724/1804) göre, bir şeye güzel dediğimizde bu yargımıza ahlâk yasası karışmaz. Çünkü estetik haz, ahlâksal hazdan farklıdır. Ve konusunun gerçekliği ile ilgilenmez. Zevk yargısında hiçbir zorlayıcı kavram da bulunmaz. Çünkü zevk yalnız iç dünyaya dahildir⁷². Jean-Paul Sartre'ye (1905-1980) göre ahlâk ile estetiği birbirine karıştırmak saçmalaktır. Çünkü iyinin değerleri, "dünya-içinde-varolanı" gerekli kılar; onlar gerçeklik alanındaki davranışları gözetirler ve önce varoluşun temel saçmalığına bağımlıdır. Yaşam karşısında estetik bir tavır almaktan söz etmek, gerçeklik ile imgeselliği birbirine karıştırmak demektir⁷³.

Bugün üzerinde önemle durulması gereken konulardan birisi de sanatkârların ahlâk durumudur. Toplumun her kesiminde karşılaştığımız ve daima karşı karşıya bulunacağımız kişiler daha çok sanatkârlardır. Bu bakımdan sanatkârların ahlâk üstünlüğüne sahip bulunması, toplumun düzeni, birlik ve beraberliği ve ruh sağlığı yönünden çok önemlidir⁷⁴. Ahlâk, kısaca huy dediğimiz bu değer, ruhun yaratılıştaki sahip olduğu güzelliklerdir. Ahlâk dediğimiz zaman huy güzelliği olarak anlaşılır. Yaratılıştaki güzel ve saf olan huy, sonradan değişebilir⁷⁵. Bu da nihayet

68 Tolstoy, a.g.e, s. 90.

69 Tolstoy, a.g.e, s. 77.

70 Feyha Talay, Müzik Tarihi, Tan Matbaası, İstanbul, 1951, s. 3-4.

71 Tolstoy, a.g.e, s. 83.

72 Bozkurt, a.g.e, s. 125.

73 Bozkurt, a.g.e, s. 291.

74 Yavuz, a.g.e, s. 142.

75 Hz. Muhammed (S.A.S)'in bir hadiste "Her doğan fitrat üzere doğar. Ebeveyni onu yahudileştirir veya hıristiyanlaştırır ya da mecüsileştirir..." buyurduğu rivâyet edilmiştir (Muhammed b. İsmâil ebû Abdillâh el-Buhârî, Sahîhu'l-Buhârî, Tahkîk: Mustafa el-Bağa, Beyrut, 1987, I/465). Bütün insanlar yaratılıştaki güzel olarak doğarlar. Sonradan bu

insan olan bir sanatçıda iyi veya kötü olarak kendini belli edebilir. Dolayısıyla yaratılıştan gelen bu değer, sanatkârın ortaya koyacağı eserde kendini gösterecektir. Sanat, duygu ve düşüncelerin yazı ile, ses ile, resim ve heykel ile veya daha başka vasıtalarla ortaya sanatsal bir üslupta konulmasıdır. Sanatçısının ahlâkını yansıtmayan bir sanat eseri bulmak mümkün değildir.

Bazı filozoflara göre sanat güzellik, güzellik de zenginliktir. Bu yüzden yoksul halk kitlesine sanatı sevdirmenin imkânı yoktur⁷⁶. Zaten maddi sıkıntı çeken insanların sanatla uğraşacak ekonomik rahatlığı olmadığından, buna ayıracak zamanları da bulunmaz. Büyük tarihçi ve İslâm âlimi İbn Haldun; sanat, maddi gücü müsait olanların işidir diyerek şöyle bir açıklamada bulunmaktadır:

“Bil ki, mûsikî ve şarkıcılık (mugannîlik) bir sanat olup, ancak içtimâî ve medenî hayatın gelişmiş olduğu bölge ve şehir ahalisi arasında yayılır. Kazanç, yaşamak için gerekli nesnelere ve ihtiyaçlar yerine getirildikten ve medenî hayat itiyatlarını tatmin etmek devresi geldikten sonra bu sanata karşı meyil ve heves uyanır. Ancak bundan sonra bolluk ve medenî hayatın itiyat ve icapları ile nefislerini hoşlandırmak isteyenler, mûsikî ve mugannî sesleri işitmek isterler, başka deyimle, ekonomik halleri bu devreye gelenler bu sanata ihtiyaç duyarlar”⁷⁷.

Bazıları mûsikî sanatına Arapça’da “ginâ” denildiğini göz önünde bulundurarak, bu iş zenginlerin işidir demişlerdir⁷⁸. Gerçekten de fakirin

huy değişmektedir. Buna göre ahlâk denilince daha çok “huy güzelliği” anlaşılmaktadır. Aslını kaybederek değişen ve güzel olmayana da “kötü ahlâk” denilmektedir. Burada, ahlâkın güzel ve çirkin olarak değerlendirilmesindeki kriter ne ise, ahlâk da ona göre değerlendirilmektedir. Meselâ, bir çıplak heykeli bir Müslüman “müstehcenlik” olarak değerlendirirken, bir ateist ise, aynı heykeli sanatsal bir yapıt, fevkalade bir eser olarak değerlendirebilir. Aslında, din ve inanç kuralları da bir kenara bırakılacak olursa –güzellik konusunda olduğu gibi- sanatta ahlâk konusu yine de göreceli olmaya devam eder. Çünkü, insanların zaafı, idealleri ve hassasiyetleri çok farklıdır.

76 Tolstoy, a.g.e, s. 78.

77 İbn Haldun, a.g.e, II/432. İbn Haldun yukarıdaki açıklamaların ardından şöyle devam etmektedir: “İslâmiyetten önce Acemlerin hali böyle idi. Mûsikî sanatı onların şehir ve kasabalarında pek ziyade yayılmıştı. Acem hükümdarları çalgı ve şarkıya düşküdü. Fars hükümdarları çalgıcılarla şarkıcılara çok önem verirdiler; bu sınıf onların devletlerinde derece ve mevki sahibiydi. Çalgıcı ve şarkıcılar Kısra’ların meclislerinde hazır bulunur, çalgı çalar ve şarkı söylerlerdi.” demektedir. Aslında İbn Haldun’un bu ifadesi ile daha sonra gelecek olan açıklaması arasında bir uyumsuzluk vardır, şöyle ki: “Çağımızda dahi Arap olmayan kavimler, her yerde çalgı ve şarkının düşkünlüdürlü” demektedir ki, bu ifade zamanımızda tam tersine Arap ülkeleri için geçerlidir. Günümüzde eğlence, müzik ve dans denilince Arap ülkeleri akla gelmektedir. O halde, sanatı sadece maddî refaha bağlamak da doğru değildir, bunda yaratılış ve bölgenin de tesirinin olabileceğini düşünürüz.

78 Ginâ (غِنَى) kelimesi Arapça’da hem zenginlik, hem de mûsikî sanatı anlamlarına gelmektedir.

ne sanatla ilgili âlet edevâtı alacak maddi gücü ve ne de geçim derdinden sanata ayıracak zamanı yoktur. Bu açıklamalar devletin küçük bir örneği olan ailede böyle olduğu gibi, devlet için de geçerlidir. Ekonomik sıkıntı çeken bir devletin sanatı ayıracak parasal gücü yoksa, o devlette sanat adına ne yapılabilir ki?⁷⁹

Ahlâkî açıdan değerlendirildiği zaman, her hangi bir sanat, ancak sanat için yapıldığı zaman yerindedir. Tolstoy bu konuda: "...Eğer bir etkinlik sanat için yapılıyorsa doğrudur. Ancak yalnızca zevkleri tatmin etmek için yapılıyorsa, sapıklık, ikelliktir. Fakat yüzyıllar, sanatı yanlış tanıtmıştır. İnsanlara baktığımızda, onları büyük bir mânevî çıkmazın içinde, alkolü suya, duman kokusunu yemek kokusuna, yabancı kadınları kendi karısına tercih edenleri görmekteyiz. Sanat da bu duruma gelmiştir. Güzellik anlayışımız, sanatın ne olduğuna yönelik değil, ihtiraslarımızı tatmine yönelik bir çıkmazımızdır. Cinsel azgınlığı savunan ahlâksız, tutarsız düşünörlere baktığımızda, bunların kıstaslarıyla dünyayı yönetmeye imkân bulunmadığını göreceğiz. Buradaki sorun, sanatın zevkten ibaret olduğu görüşüdür. Düşünörlere, insana hizmet eden ve yararı dokunabilecek kavramları geri plâna itmişlerdir. Sanatın gerçek anlamını ifade edebilmek için zevklerden hareket etmek büyük bir tutarsızlıktır. Daha ileri bir aşamada bu, psikolojik dengesizliklerden kaynaklanan bir tür intihardır. Sanat, insanla iyi olan arasında kurulan kutlu birliğin adıdır"⁸⁰ demektedir.

Sanat, ahlâkî açıdan toplumun her düzeyine inebilmelidir. Bayağılıklarla donanmış gündelik sanat, sanat değildir, gelecekte de olamayacaktır⁸¹. Çünkü, toplumda değişik ahlâk anlayışına sahip bireyler olabilir. Sanatçının görevi, toplumun asgari müştereklerde sahip olduğu bir takım iyi kötü anlayışına saygı duyarak ve bunu göz önünde tutarak, her kesimin seviyesine inebilmelidir. Bu anlayışa sahip olmayan sanatçı, sadece belli bir zümrenin alkışladığı, diğerlerinin de nefret ettiği bir kişi olacaktır.

İnsan yaratılışı icabı bazen gülen, bazen ağlayan, bazen sevinip çoşan ve bazen de kederlenen bir varlıktır. Şüphesiz onun zaman zaman

79 İbn Haldun, sanat dallarından biri olan mûsikî ve ğinâ'nın, devletin ekonomik gücüyle ilgili olduğunu, dolayısıyla bu sanatların varlığının devletin ekonomik gücünün istikrarına bağlamaktadır. "Mûsikî ve ğinâ sanatı, zaruri ihtiyaçlardan olmayıp, medenî hayatın itiyat ve icaplarından olduğu için, medenî hayatta en son türeyen sanatlardandır. Medenî hayatın ve ekonomik hallerin düzeni bozulmaya başladığı vakit, ilk önce ortadan kaybolmağa mahkûm olan bir sanattır. Çünkü bu, bolluğun itiyatlarından olan eğlence ve hoş vakit geçirmeğe mahsus bir sanattır" (Bkz. İbn Haldun, a.g.e, s. 437).

80 Tolstoy, a.g.e, s. 91-92.

81 Tolstoy, a.g.e, s. 111.

eğlenceye ve dinlenmeye de ihtiyacı vardır. Gerçek sanatı muhafaza ederek, bazen sanatı eğlence amacıyla da kullanmak mümkündür. Dikkat edilmesi gereken nokta, gerçek sanatın yerini hiçbir zaman eğlence sanatına bırakmamaktır. Bunun nazari dikkate alınmadığı durumlarda ne gibi şeyler olacağını Tolstoy şöyle açıklıyor:

Gerçek sanatın yerini alan eğlence sanatı, ahlâkî değerlerden uzaklaşan Avrupa toplumlarına darbe üzerine darbe indirmiş, halkın sanat sevgisini tüketmiştir. Küçük bir grup dışında, sanatın önemini ve değerini kavrayan kimse kalmamıştır. Toplum uzun süre, dinin ve ahlâkî değerlerin getirdiği haklardan yararlanamamış, sanatın inceliğini kavrayamamıştır⁸².

Sanat ve inanç münasebetini iyi anlamak ve çok iyi değerlendirmek gerekir. İnançsızlık, dini değerlerden uzaklaşma, sanatı iyice anlamsızlaştırırken, toplumların çöküşü de belirgin bir biçimde fark edilmektedir⁸³. Dini inançlar sanata bazı sınırlar koyarsa da, onu asıl sanat yapan değerlerden koparmaz. İnançsızlık böyle değildir. İnançsızlık sanata sınırsız bir yetki verirken, onun kalitesini ve niteliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

Gerçek sanatçılara çok büyük sorumluluklar düşmektedir. Kalitesiz ve dejenere müziklerin ve diğer sanatların ortaya sergilediği kötü manzarayı silmek, bunların yaygınlaştırdığı kötülükleri iyiliğe çevirecek olan alternatif bir sanat ve müzik hareketlerine ihtiyaç vardır. Bu da millî ve ahlâkî duygularımızı içeren İslâm sanat ve müzik anlayışıdır⁸⁴. Bununla Arap müziğini değil, millî benliğimizden ve kültürümüzden doğacak olan Türk-İslâm sanatını ve müziğini kastediyorum. Biz millet olarak bunu yapabilecek alt yapı ve dökümana sahibiz.

Sanatın ahlâkî olmaz diyen bazı sözde sanat hürriyeti savunucuları, aslında sanata en büyük haraketi yapmışlardır. Ahlâka ters düşen bütün etkinlikler ve eylemler tepkiyle karşılanırlar. Ben sanat yapıyorum diyerek kimse ahlâksızlığı meşrû kılamaz. Tolstoy, "Sanat, ahlâksızlığın meşrûlaşmasına zemin olamaz"⁸⁵ diyerek bu konudaki tepkisini dile getirmiştir. Toplumun sahip olduğu bir takım mânevi değerler vardır. Sanat yapıyorum diyerek, toplumun bu kıymetli hazinesine kimsenin el uzatmağa hakkı yoktur ve yapmış olduğu gayri ahlâkî davranışı da sanat

82 Tolstoy, a.g.e, s. 111-112.

83 Tolstoy, a.g.e, s. 115.

84 Yavuz, a.g.e, s.254.

85 Tolstoy, a.g.e, s. 121.

gibi yüce bir anlayışın sırtına yükleyemez. Tarihte bazı dinlerde bir takım sanatsal faaliyetler yasaklanmış olsa da, İslâm dini sanata ve estetik anlayışa çok önem vermiştir. Sanatçıların bu konuda dikkatli olmaları gerekir. Sanat yaparken dinin temel prensiplerine ters düşecek hareketlerden, toplumun millî ve manevî değerlerine aykırı hareket etmekten kaçınmaları gerekir. Aksi halde icra ettikleri sanat rağbet görmez ve böyle sanatçılar da toplum tarafından dışlanır. Tolstoy bu tip sanatçılar hakkında:

“...Farkında olsun veya olmasın, din unsurunu göz ardı eden ve sanata inanç katmayan kişi, hızla sanattan uzaklaşır”⁸⁶ demektedir.

Sanatın ana şartları, yetenek, sanat bilinci, sanat ahlâkı ve sevgidir⁸⁷. Herhangi bir sanat dalında öncelikle yetenek başta gelir. Çünkü yeteneği olmayan kişinin o sanatı yürütmesi mümkün değildir. Zoraki ve yapay hareketlerle sanat olmaz. Durumu böyle olan bazı sanatçılar, yeteneksizliklerini başka şeylerle örtmek zorunda kalırlar. Bu da izleyenlerin gözünden kaçmaz. Dolayısıyla sanat yaptığını zanneden bu zavallı insanlar, bir gün kendilerini bitireceklerdir ama, bunun farkında bile değildirler. Bir diğer husus da sanatla ilgili bilgi ve bilincidir. Sanatıyla ilgili yeterli bilgiye sahip olmayan kişilerin de sanatın başarılı olmaları mümkün değildir. Ayrıca sanat ahlâkı denilen ve sanat erbâbı arasında riâyet edilen bir ahlâk anlayışı vardır. Bu ahlâka sahip olmayan kişilerin, o sanat çevresinde barınmaları veya varlıklarını sürdürmeleri de mümkün değildir. Sanatın şartlarından birisi de sevgidir. İşini sevmeyen sanatçının, sanatın başarılı olması düşünülemez.

Geçmişte sanatsal gelişmeleri sağlayan şahsiyetleri değerlendirdiğimizde bunların, peygamberler, din adamları ve dindar kişilerden ya da bunlardan esinlenen insanlardan oluşan bir kitle olduğunu görürüz⁸⁸. Nitekim mûsikî ilmini ilk defa ortaya koyan Fisagoras’ın, Süleyman Peygamberin talebelerinden olduğu, riyâzet ve mücâhedede⁸⁹ çok ileri bir seviyeye ulaştığı ve gökyüzündeki

86 Tolstoy, a.g.e, s. 131.

87 Tolstoy, a.g.e, s. 131.

88 Tolstoy, a.g.e, s. 133.

89 Riyâzet: Arapça bir kelime olup, terbiye ve ıslah etme, idman yapma, eğitime vs. gibi anlamlara gelir. Nefsi eğitmek üzere onu aç, susuz ve sevdiği şeylerden mahrum bırakmaya riyâzet denir (bkz. Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Rehber yayınları, Ankara, 1997, s. 597; Abdulkerim Kuşeyri, Kuşeyri Risâlesi, Haz. Süleyman Uludağ, 3. bsk, İstanbul, 1991, s. 182, 234).

Mücâdele: Arapça, vuruşmak, dövüşmek, harp etmek anlamında bir kelimedir. Bütün mâsivâdan sıyrılmak suretiyle, Allah’a duyulan ihtiyacın sıdk üzere olması. Nefsin, Hakkın rızasını kazanmak yolunda harcanmasına mücâhede denmiştir. Nefse şehvet sütü

gezegenlerin seyirleri esnasında çıkardığı sesi algılayacak kadar manevi bir hazza ulaştığı bazı klâsik mûsikî kaynaklarında zikredilmektedir⁹⁰. Dolayısıyla zamanımızdan çok önceleri sanat ile mâneviyat arasında bir ilişkinin varlığından bahsedilmektedir.

Ne yazık ki, günümüzde sanatsal faaliyetler açısından İslâm toplumunun durumu hiç de iç açıcı değildir. Tolstoy, bugünkü İslâm toplumunun sanat anlayışını eleştirirken şöyle demektedir:

İslâm Dini ve Muhammedî görüş sanata ne kadar yer verirse versin, Müslümanların bir kısmı sanatı ne kadar yüceltirse yüceltsin, büyük bir kitle de sanata gerekli önemi vermemektedir. Pek çok İslâm bilgininin İslâm adına yaptıkları hata, sadece kendilerine faydalı olan sanatı alıp, diğerlerini yasaklamalarıdır. Bunun da faydadan çok zararı olmaktadır. Halbuki böyle bir tavır yerine, beğenmedikleri sanatı ıslah etmek yoluyla güçlü propaganda silahlarına sahip olabilirlerdi. Nitekim Müslümanların olumsuz tavır koydukları sanatlar, Avrupalı zevk düşkünlerinin üzerine düştükleri sanatlardır. Eğer sanat bu çirkin ve tehlikeli karakteriyle devam edecek olursa, gün gelir yok olma tehlikesiyle karşılaşır. Bu bakımdan Müslümanlar, sanatın tehlikeli olan kısımlarını yontmuş ve ona, kendi anlayışlarına göre bir şekil vermişlerdir⁹¹.

Sanat ve ahlâk münasebeti konusunda bu açıklamalardan sonra, şimdi de sanat-özgürlük münasebeti hakkında bilgi verelim.

Sanat ve Özgürlük

Sanat ve ahlâktan bahsederken bir hususu unutmamak gerekir. Sanatta özgürlük önemlidir. Esası olmayan bir takım dinî veya başka

emzirmeyi terk etmek, kalbi, istek ve şüphelerden uzak tutmak da mücâhede olarak değerlendirilmiştir (Cebecioğlu, a.g.e, s. 520).

90 Bkz. Fethullah Şirvânî, Mecelletun fi'l-Mûsîka, Topkapı Sarayı, III. Ahmed Kısımı, no: 3449. s. 20-24. İlgili sayfalarda şu bilgiler verilmektedir: "Denildi ki, hakîmlerden ilk defa bu ilmin derinliklerine dalan Fisagor'dur (Pytha gore M.Ö. VI. Yüzyıl). O, Süleyman (A.S.)'ın talebesi idi. Fisagor, arka arkaya üç gece rüyâda bir şahsın kendisine: "Kalk, filan denizin sahiline git ve bir ilim tahsil et" dediğini gördü. O gecelerin her birinden sonraki gün, adı geçen sahile gitti ve sabrı taşıncaya kadar orada bekledi, fakat kendisinden ilim öğrenecek kimseyi göremedi. Nihayet üçüncü günde, bu rüyânın nazar-ı dikkate alınması gerekenlerden olmadığını anlayınca, çokça düşündü. Burada demirciler topluluğu vardı. Ahenkli bir şekilde, çekiçlerini demirler üzerine vuruyorlardı. Zihni oraya kaydı ve bu ahenk üzerinde düşündü. Sonra evine döndüve sesler arasındaki ilginin çeşitlerini araştırmaya yöneldi. İstediklerini çok düşünerek elde edince, bir müzik âleti yaptı ve onun üzerine ipek iplik gerdi ve o asırdaki âdetler üzere, insanları âhiret işlerine teşvik etmek amacıyla, Allah'ın birliği konusunda bir kasîde söyledi. Kasîdeleri bu âletle insanlara okuyordu. Böylece bir çok kimse dünyaya sırt çevirip âhirete yöneldi. Bu âlet, hakîmler arasında çok üstün bir değere sahip oldu. Daha sonra, o âlet üzerinde düşündüler, yapımını tekrarladılar ve onu çoğalttılar; ta ki bu gelenek Aristo (Aristote M.Ö. 384-322)'ya kadar böyle geldi".

91 Tolstoy, a.g.e, s. 96-97.

gerekçelerle sanatçının hürriyeti kısıtlandığında, ondan kaliteli bir sanat üretmesi beklenemez. Sanat ve din arasındaki ilişki çok iyi ayar edilmesi gerekir. Ahlâkîlik konusunda sanata ve sanatçıya fazla yüklenildiği zaman, hür irade ile meydana gelmeyen sanatta sıkıntı oluşur. Ahlâkî bağımsızlık ve sorumsuzlukla hareket eden sanatçının psikolojik dengesi bozuk ve sanatı da problemlidir. Böyle bir sanatçı ve onun ortaya koyduğu eser, dinî ve ahlâkî değerlerine sahip olan halk tarafından tepki görür ve dışlanır. Sanatçı, sanat yaparken ahlâksızlığı yayararak, halkın inancını geriletmemelidir. Çünkü sanatın propaganda gücü vardır. Mesnetsiz iddialarla bazıları da din ve ahlâk elden gidiyor diyerek sanatçının hürriyetini kısıtlamamalıdır.

Sanat eserini ortaya koymak için gereken şartlar, tamamen özgürlükten kaynaklanan ve özgürlüğe bağlı kalan bir yolun başlangıcındadır. Bir sanatçının kaliteli eserler verebilme gayretinin çevre ve devletten gelen baskılarla sınırlandırıldığını düşündüğümüzde, sanatçının eserinin değer kaybettiğini ve sanat piyasalarının değersiz eserlerle dolabileceğini görebiliriz⁹². O halde sanatta özgürlüğün gerçek ve kaliteli sanat üretiminde ne denli etkili olduğunu anlattıktan sonra şimdi de gerçek sanatın değeri ve önemi hakkında açıklamalarda bulunalım.

Sanatın Önemi

Sanat dallarıyla toplum arasında sıkı bir ilişki vardır ve insanları kaynaştırıcı özelliğe sahiptir. Özellikle geçen yüzyılın sonlarında mûsikî başka bir bakış açısından yeniden tanımlandı. Mûsikînin bir toplum kurumu, toplumsal bir kurum olduğu bilincine varıldı. Nasıl, din, dil, ahlâk, eğitim birer toplumsal kurumsa, mûsikî de bir toplumsal kurumdur. Bu anlayıştan yola çıkılarak geçen yüzyılın sonunda yavaş yavaş bugün mûsikî toplum bilimi dediğimiz bir bilim oluşmaya başladı. 1930'larda konusu, yöntemleri oldukça belirginleşti ve bugün mûsikî toplum bilim, toplum ile insan arasında, toplum ile mûsikî arasında, insan ile mûsikî arasında olan iletişimi, etkileşimi, bilimsel yöntemlerle inceleyen bir bilim olarak meydana çıktı. Mûsikînin belli türlerinin toplum üzerinde çok büyük etkisinin olduğu biliniyor⁹³. Özellikle, din,

92 Tolstoy, a.g.e, s. 140.

93 Sanatların insanlar üzerinde ne gibi etkileri vardır? Platon'a göre sanatın önce eğlendirici bir yanı bulunmaktadır. Sanat her şeyden önce kendine özgü bir eğlence türüdür. Öte yandan sanatların verdiği hazlar, zevkler katışıksız, salt olup insanları

inanç törenlerinde mûsikî ve büyük kitlelerin harekete geçirildiği savaş mûsikîsi bu alanda incelendiği zaman, mûsikînin toplumu birleştirici ve kaynaştırıcı bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır⁹⁴.

Bütün sanat dallarının aynı özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Öyle ki, sanatsal faaliyetler yurt sınırlarını da aşarak, uluslararası ilişkilerin artırılmasında en önemli faktörlerden birisi olabilir. Özellikle yakın bir geçmişte aramızda bir takım siyasi problemlerimiz olan bazı komşularımızla, aramızdaki gerginliğin kaldırılması, her iki ülke halklarının kaynaşmasında sanat ve sanatçıların çok önemli rol oynadıklarını müşahade etmişizdir. Sanat da diğer kültürel özellikler gibi birleştirici özelliğe sahiptir. Sanat, insan refahı ve mutluluğu için vardır. Her geçen gün, bu mutluluğu ve rahatlığı artıracak yeni gelişmeleri yapabilmek de ancak, dünya çapında ilgili uzmanların el ele vermesiyle mümkündür. Bu hususları bildikleri için, ayrı kıtalardan ve farklı ülkelerden bir araya gelen sanatçıların çok çabuk kaynaştıkları ve süratli bir iletişim sağladıkları da görülmektedir. İşte bu da sanatın kaynaştırıcı ve birleştirici özelliğe sahip oluşundan ileri gelmektedir.

Kısaca, sanatın sokaktaki insana yönelmesi gerekir. Buna rağmen insanların sanata gereken değeri verebileceğine inanmak da zordur.

Toplum ve Sanat

Sanattaki gelişme ve değişimleri toplum yapısıyla birlikte düşünmek gerekir. Bu düşünceler ışığında, sanatın insan toplumuyla olan ilgisini yorumlayabilme kaygısı, bazı sosyologları ve sanat tarihçilerini yeni bir bilim kurmaya yöneltmiş, bunun sonucunda sanat sosyolojisi kurulmuştur⁹⁵. Çünkü her insan gibi sanatçı da, öteki insanlarla temas halindedir, ortak bir yaşantı içindedir. İşte, sanat, ve toplum arasındaki ilişkileri sanat sosyolojisi denilen bu ilim dalı incelemektedir.

Sanatsız toplum olmaz. Bir milletin inancı, dili, estetik anlayışı ve millî zevkleri, adeta onun ruhu gibidir. Varlığını sürdürmek isteyen milletler, bu değerlerine sahip çıkmak zorundadırlar⁹⁶. Tarihte adı geçen bütün toplulukların sanatları olmuştur. Zamanımızda da en geri ülkelerden en gelişmiş ülkelere kadar her milletin bir sanat anlayışı vardır

incitmez. Sanatın verdiği hoşlanma, bir yarayı kaşıırken duyumsanan hazza benzer (bkz. Bozkurt, a.g.e, s. 86).

94 Gülten Oransay, "Mûsikînin toplumla etkileşimi", 14-18 Haziran 1988 I. Müzik Kongresi Bildiriler Sorular Cevaplar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988, s. 17.

95 Mülâyim, a.g.e, s. 42.

96 Arvasi, a.g.e, s. 194.

ve her ülke sanatını daha ileriye götürmek için gayret etmekte ve bunun için adeta yarışmaktadır. Sanat öyle bir idealdir ki, onun nihaî bir sınırı yoktur. Daima en iyiye, en güzele ve en mükemmele doğru bu çabalar devam edecektir.

Sanat anlayışı bir toplum işidir. Topluma yüksek sanat duygusunu kazandıracak olan müesseselere büyük görevler düşmektedir. Halkın sanat zevkini ve duygusunu yüceltmedikçe, kişisel gayretlerin pek etkili olacağına inanmıyoruz. Görünen o ki, insanların büyük bir kısmı gerçek ve yüce sanatı değil de, bilinçsiz ve anlamsız sanatı tercih etmektedir. Toplum klâsik eserleri anlayamayacak kadar bozulmuş, gerilemiştir. Bunun sorumlusu yeni sanatçılardır⁹⁷. Toplumun böyle basit ve anlamsız sanatları tercih etmesinin bir takım sebepleri vardır:

1- Halkın kültür düzeyinin düşük olması ve yüce sanattan zevk alacak bilgi ve görgü seviyesine çıkamamış olması. Toplumumuz radyo ve televizyon aracılığıyla her türlü müzikle karşı karşıya kalmaktadır. Ticârî amaçlı hafif müzik, gazino müzikleri ünlü ve ünsüz adlarıyla toplumun ilgisini çekmektedir. Bu müzik yaşamı içinde hangi türden olursa olsun ciddi müzik çok düşük bir oranla ve genellikle amaçsız biçimde düzenlenmiş programlarda yer alıyor. Toplumumuzun dünya ile ilişkileri çoğalıp kültür düzeyi yükseldikçe, hem evrensel müzik eserlerine, hem kendi sanatçılarına toplum daha bilinçli olarak sahip çıkacaktır⁹⁸.

2- Piyasaya hakim olan sanatın seviyesinin düşük olması ve kalitesiz sanatın çok reklâm edilmesi. Bunun da sebepleri vardır. Bu sebeplerin başında da, sanatın ticaret amacıyla ve sadece para kazanmak amacıyla yapılması gelmektedir. Bu yüzden sanatın kalitesi düşmekte ve ruhu da yok olup gitmektedir. Gerçek sanatçılar, çok önemli eserler ortaya koyarlarken bir kısmı da "tüp bitti" de olduğu gibi, "sev beni", "seni sevmeyen ölsün" gibi edebiyatlarla toplumun diğer zaaflarından yararlananlardır. Bir gece kulübünde cebinde bol parası olan kişiye hiç müzikten anlamamasına rağmen, yırtmaçlı bir kadının "sev beni" demesiyle "tüp bitti" demek arasında pek fark yoktur. İşte müzik böyle kalitesizliklerle aynı zamanda insanları sömürmek için bir vasıta olarak kullanılmaktadır⁹⁹.

97 Tolstoy, a.g.e, s. 122.

98 İlhan Usmanbaş, 14-18 Haziran 1988 I. Müzik Kongresi Bildiriler Sorular Cevaplar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988, s. 14.

99 Şenel Önaldı, "Müzik-Toplum Etkileşimi", 14-18 Haziran 1988, I. Müzik Kongresi Bildiriler Sorular Cevaplar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988, s. 24.

“Dikkat et Kâzım zurnana,
Sakın değmesin vites koluna”

gibi daha nice kalitesiz ve anlamsız güfteler... Yahut da şehrin herhangi bir yerine sanat eseri diye konulan ve sanat adına sanatsızlık ifade etmekten başka bir şeye yaramayan, rûha hitap etmeyip, sadece cinsellik arz eden, çocukların saf ve temiz duygularını ve psikolojilerini altüst eden heykeller... Bize göre bu tuhafıkların kaynağında sanat anlayışının zayıflığı, sanat ahlâkının olmayışı ve kabiliyetlerin yetersizliği yatmaktadır. Yahut da mâneviyat yokluğunun meydana getirmiş olduğu boşluğu, başkalarını taklitle doldurmaya çalışmaktır.

Müzik sanatında nağmelerin insicâmı, güftenin kalitesinden daha önemlidir. Bununla güftenin önemsizliğini söylemek istemiyoruz. Melodi iyi yapılmış ve güfte de iyi seçilmişse ve anlamlı ise, o zaman güzel bir beste oluşur. Enteresan nağmeleri te'lif edemeyen ve bestekârlığını zoraki ortaya koymaya çalışan yeteneksiz kişilerin, bu beceriksizliklerini örtecek bir kamuflaja ihtiyacı vardır, o da -günümüzde bazı müzikçilerin yaptığı gibi- erotik veya komik bazı sözleri güfte olarak kullanmaktır. El yüz hatlarını düzgün bir biçimde, estetik bir anlayışla yansıtamayan bir heykeltıraş, bu alandaki beceriksizliğini, seyircinin dikkatini başka tarafa çekecek bir üslûp kullanması da başka bir kamuflaj örneğidir. Hat sanatında, harf sitilini veya istifi, kompozisyonda tam yerleştiremeyen bir hattatın, dikkat çeken bir ebrûyu zeminde kullanması gibi örnekler çoğaltılabilir.

Sanatta yetenek çok önemlidir. Madde ve mânasıyla bu yeteneğe sahip olmayanların, birtakım araçlar kullanarak bu açığı kapamaya çalışmaları, uygulamada görülen hareketlerdir. Meselâ etkili yazma kabiliyeti olmayan bazı yazarların veya konuşmacıların, sözlerin arasına bazı şiirleri katmaları da bir çeşit kamuflajdır. Tolstoy böyle yazarlar hakkında: “Şiirsellikle yeteneksizliğini örtmeye çalışan yazarların eserleri beki topluma önemli görünebilir ama, bunlar topluma hiçbir şey veremezler”¹⁰⁰ demektedir.

3- Alanında hiç eğitim görmemiş veya yeterli eğitimi almamış bazı kişilerin beşik ulemâsına benzer zihniyetle, anadan doğma sanatçı olmaları ve halk arasında gerçekten bu işin ehli gibi bilinmeleri, dolayısıyla bunların desteklenmesi de sanatı yozlaştırmakta ve kalitesini düşürmektedir. Daha da tuhaf olanı, bu tip insanların bir çok alanda

100 Tolstoy, a.g.e, s. 126.

başarılı olacağını zannedip, her alanda kendilerini gösterme çabasında olmalarıdır. Meselâ müzik formları içinde, dinî mûsikî ayrı bir alanı oluşturmaktadır. Güfte denilen sözler Arapça, Farsça, veya Osmanlıca kelimeler içerir. Bunların doğru telaffuz edilebilmesi için mutlaka Kıraat, Tecvit vs. ilimleri öğrenmiş olmak gerekir. Aksi halde gülünç ve komik okuyuşlar ortaya çıkar. Son zamanlarda bu alanda hiçbir eğitim görmemiş olan bazı şarkıcı ve Halk Müziği sanatçıların ezân okumaya kalkışması gibi gereksiz gayretlerle yanlış uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Halbuki, "... Bul erbâbını danış, akıl dinlemek ferâsettir..." sözü biraz dikkate alınsa, bu tip yanlışlar meydana gelmezdi.

4- Haddini bilmemek. Atalarımız bir koltukta birkaç kapuz birlikte gitmez demişlerdir. Bugün bir sanat dalında sanatçı olarak ortaya çıkan kişi, yarın başka bir dalda zoraki kendini göstermeye çalışıyor. Dolayısıyla bazılarının bu davranışı, sanatların bir iki günde elde edilebilecek kadar basit ve kolay iş olduğu zannını topluma îmâ ediyor. Bunun neticesi olarak da isteyen istediği zaman bir sanatı bırakıp öbürüne geçiyor. Böylece bir çok sanatı yapan fakat, hiç birini mükemmel bilmeyen sanatçılar çoğalıyor. Halbuki, mûsikîde meselâ bir enstrümanda virtüozluk derecesine çıkmak, resim, heykel ve mimârîde üstat ünvanına ulaşmak hepsi birer ömür isteyen eylemlerdir.

Bu konu içerisinde kısaca bir sonuca varmak istiyoruz. Tolstoy'un da dediği gibi: "Toplum, sanatı anlamayabilir. Fakat bu durumda yapılacak olan, toplumu yargılayarak suçlamak, dertlenmek değil, sanatı topluma ulaştırabilmenin yollarını aramak, çabalamaktır. Müzik yaratıcısı, zaman kaygısından kurtulmuş bir gerçekçi, estetikçi ve çağının sözcüsüdür. Öyleyse, çağında onu anlayacak hazırlığı yapmamış olan milyonlarca insan ne yapacak? Bugün bu soru bütün dünyadaki müzik adamlarının, eğitimcilerin, yayıncıların, organizatörlerin az ya da çok sorunu haline gelmiştir. O halde yalnız, niteliksiz müziklere alışmış toplumu bundan kurtaracak ara eserleri yaratmakla iş bitmiyor. Aynı zamanda yirminci yüzyılda, tekniğe paralel bir hızla gelişim gösteren çağdaş müzikle, insanın irtibatını sağlayacak yeni yöntemler geliştirmek de söz konusudur. Bu iş de Devletin ve Devlet Kuruluşlarının görevleri arasında olmalıdır¹⁰¹. Aksi halde ne sanat gerekli düzeye ulaşabilir, ne de toplum sanata yaklaşabilir. Sanatçının derdi, kederi de yanına kalır. Geçen yüzyılların ve çağımızın sorunu budur"¹⁰².

101 M. Tınaz Titiz, a.g.e, s. 5.

102 Tolstoy, a.g.e, s. 124.

Sonuç

Buraya kadar çeşitli başlıklar altında ele almış olduğumuz sanat konusunu kısaca özetleyecek olursak şöyle bir sonuca varmamız mümkündür:

Sanat, sanatçı ve ahlâk konusunda daha çok yönlü ve detaylı makaleler ele almak mümkündür. Çünkü bu konu harikaten girift, girift olduğu kadar da ciddi araştırmalar istemektedir. Çünkü, fert ve toplum için önemli hususları içermektedir.

Sanat adına çıkarılan ve üretilen her yeni eser, sanat eseri değildir. Bir yapının sanat eseri olabilmesi için bir takım kriterler vardır, bu kriterlere uyuyorsa sanat eseri sayılır. Aksi halde sıradan bir eser olmaktan öteye geçemez.

Sanat, sadece duygudan ibaret değildir. Onda, fikrin, tefekkürün ve aklın bütün çilesi vardır. Fakat unutmamak gerekir ki, sanat, ilimden çok ibadete benzemektedir. Bu bakımdan sanatla tasavvuf arasında bir münasebet vardır.

İnsan eğitimi başlı başına bir sanattır. İnsanın herhangi bir sanat dalında eğitilmesi işi ise, sanat içinde sanattır diye düşünüyoruz. Bu bakımdan insanın, sanat dallarından birisinde eğitilmesi olayı çok hassas, ciddi ve önemli bir hadisedir.

Sanat potansiyel bir güçtür. Güçlü sanat anlayışına ve uluslararası yarışabilecek güçlü sanatçılara sahip olan ülkeler, dünyada seslerini duyurabilme gücüne sahiptirler. Sanat ortamı, hoşgörü, güzellik ve sevgi ortamıdır. Sportif faaliyetler, çeşitli sanat dalları ve kültürel faaliyetler insanları iyi yönde kanalize etmek için önemli araçlardır. Sanatsal faaliyetler insanların kaynaşmasına, hatta ulusların birbirleriyle sıcak diyalog kurmalarına vesile olan güçlü birer iletişim vasıtalarıdır. Sanatsal faaliyetler ülkemizin hariçte tanıtılması için çok önemli eylemlerdir.

Sanatta gerçekçilik kavramı, ne yazık ki esnek ve belirsizdir. Gerçekçilik kimi zaman nesnel bir gerçekliği tanıyan bir tutum, kimi zaman da bir anlatım yolu ya da bir yöntem olarak tanımlanır. Bu ikisini ayıran çizgi de her zaman kesin değildir¹⁰³. Sanatta gerçekçilik önemlidir. Sanatın faydası, gerçeği bütün yönleriyle ve samimiyetle anlatmasındadır. Bunun için, sanatta sadelik hakim olmalı, gerçekler olduğu gibi

103 Ernst Fischer, Sanatın Gerekliği, Çev: Cevat Çapan, V Yayınları, Ankara, 1990, s. 95.

verilmelidir¹⁰⁴. Hayalî ve olması muhal olan bir takım eylemleri sanat diye anlatmanın bir faydası yoktur. Yapmacıklı olan ve gerçeklerden çok farklı bulunan bir işi, bir takım tezyinatla ve süslemelerle kabullendirmeye çalışmanın bir anlamı yoktur. Kültürel ve sanatsal yaşamımız, ürkütücü bir kalitesizliğin ve sorumsuzluğun işgali altındadır. Oysa bireysel, toplumsal gereksinimlerin ürünü olarak doğan entellektüel değerler, ancak sanatsal yaratıların temelleri üzerinde çiçek açarlar ve gerçek anlamlarına kavuşurlar. Yarım asra yakın bir zamandan beri kültür ve sanatımız, siyasal, sosyal çalkantıların da etkisiyle, değerler hiyerarşisindeki kendi yerinden kovulmuş, insanca yaşamımızın kaynağı ve yaratıcısı olarak değerlendirilmesi gereken sanat, yaşamımızın iğreti bir süsü olarak hafife alınmış, kısaca gözden çıkarılmıştır. Yaşamımızı insanî, anlamlı ve değerli kılmak istiyorsak, sanatı kendi hak ettiği yere koymak zorundayız¹⁰⁵.

Sanat, düşünebilen, gerçeği görebilen, toplumu anlayabilen insanların işidir¹⁰⁶. Çağdaş bir sanatkâr, hangi güzel sanatlar dalında çalışırsa çalışsın, mutlaka güçlü bir imana, tefekküre, sosyoloji ve psikoloji bilgisine muhtaçtır. Yani sanatkâr, bir taraftan kendi dalında birikmiş olan millî ve beşerî tecrübeyi tevârüs edecek, diğer taraftan da insanı bütün incelikleriyle tanıyacaktır. Bütün bunlarla birlikte, sanatkârda güçlü bir müşahede, derin bir sezgi, üstün bir tahlil ve terkip kabiliyeti bulunmalıdır. Bu çok önemlidir. Bu husus, bir yarıtılış meselesi olduğu kadar, aynı zamanda bir eğitim meselesidir¹⁰⁷. Bu sebeple sıradan işlere sanat denilmeyeceği gibi, düşünmeden, özenmeden, yalnızca şöhret için çalışan, sıradan bir eser veren kişiye sanatçı denilmez.

Sanat ve ahlâk birbirinden ayrı kavramlardır fakat, bu iki kavram zerâfet, incelik ve güzellik ifade etmesi açısından birbirine çok yakındır. Sanat güzel olan şeydir. Ahlâk da güzeldir ve güzel olan şey de sevilir. Bugün üzerinde önemle durulması gereken konulardan birisi de sanatkârların ahlâk durumudur. Toplumun her kesiminde karşılaştığımız ve daima karşı karşı bulunacağımız kişiler daha çok sanatkârlardır. Bu bakımdan sanatkârların ahlâk üstünlüğüne sahip bulunması, toplumun düzeni, birlik ve beraberliği ve ruh sağlığı yönünden çok önemlidir¹⁰⁸. Sanat ve ahlâk konusunda gerçek sanatçılara çok büyük sorumluluklar düşmektedir. Kalitesiz ve dejenere müziklerin ve diğer sanatların ortaya

104 Tolstoy, a.g.e, s. 57.

105 Aydın Gün, 14-18 Haziran 1988 I. Müzik Kongresi Bildiriler Sorular Cevaplar, Açış Konuşması, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988, s. 9.

106 Tolstoy, a.g.e, s. 63.

107 Arvası, a.g.e, s. 184-185.

108 Yavuz, a.g.e, s. 142.

sergilediği kötü manzarayı silmek, bunların yaygınlaştırdığı kötülükleri iyiliğe çevirecek olan alternatif bir sanat ve müzik hareketlerine ihtiyaç vardır. Bu da millî ve ahlâkî duygularımızı içeren Türk-İslâm sanat ve müzik anlayışıdır¹⁰⁹. Sanatın ahlâkî olmaz diyenler, aslında sanata en büyük hakareti yapmışlardır. Ahlâka ters düşen bütün etkinlikler ve eylemler tepkiyle karşılanırlar. Ben sanat yapıyorum diyerek kimse ahlâksızlığı meşrû kılamaz.

Sanatta özgürlük önemlidir. Esası olmayan bir takım dinî veya başka gerekçelerle sanatçının hürriyeti kısıtlandığında, ondan kaliteli bir sanat üretmesi beklenemez. Sanat ve din arasındaki ilişki çok iyi ayar edilmesi gerekir. Ahlâkîlik konusunda sanata ve sanatçıya fazla yüklenildiği zaman, hür irade ile meydana gelmeyen sanatta sıkıntı oluşur. Ahlâkî bağımsızlık ve sorumsuzlukla hareket eden sanatçının psikolojik dengesi bozuk ve sanatı da problemlidir. Böyle bir sanatçı ve onun ortaya koyduğu eser, dinî ve ahlâkî değerlerine sahip olan halk tarafından tepki görür ve dışlanır.

Diğer kültürel özellikler gibi sanat da birleştirici özelliğe sahiptir. Sanat, insan refahı ve mutluluğu için vardır. Her geçen gün, bu mutluluğu ve rahatlığı artıracak yeni gelişmeleri yapabilmek de ancak, dünya çapında ilgili uzmanların el ele vermesiyle mümkündür.

Sanatsız toplum olmaz. Bir milletin inancı, dili, estetik anlayışı ve millî zevkleri, adeta onun ruhu gibidir. Varlığını sürdürmek isteyen milletler, bu değerlerine sahip çıkmak zorundadırlar¹¹⁰. Sanat anlayışı bir toplum işidir. Topluma yüksek sanat duygusunu kazandıracak olan müesseselere büyük görevler düşmektedir. Halkın sanat zevkini ve duygusunu yüceltmedikçe, kişisel gayretler de pek etkili olamamaktadır.

KAYNAKLAR

- ARVASI, S. Ahmed; *Diyalektiğimiz ve estetiğimiz*, 2. bsk., Burak Yayınevi, İstanbul, Tsz.
- EL-BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmâil ebû Abdillâh; *Sahîhu'l-Buhârî*, Tahkîk: Mustafa el-Bağa, I-VI, Beyrut, 1987.
- BOZKURT, Nejat; *Sanat ve Estetik Kuramları*, 2. bsk., Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.
- CAN, Yılmaz; *Kur'ân'ın Penceresinden Vahiy-Arkeoloji ve Sanat İlişkisi üzerine Bir Deneme*, Samsun, 1996.

109 Yavuz, a.g.e, s. 254.

110 Arvasi, a.g.e, s. 194.

- CEBECİOĞLU, Ethem; *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber yayınları, Ankara, 1997.
- ÇAM, Nusret; *İslâm'da Sanat, Resim ve Mimari*, Ankara, 1994.
- ÇETİNKAYA, Yalçın; *İhvân-ı Safâ'da Müzik Düşünesi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.
- FİSCHER, Ernst; *Sanatın Gerekliği*, Çev: Cevap Çapan, V Yayınları, Ankara, 1990.
- GÜN, Aydın; "Açış Konuşması", 14-18 Haziran 1988, I. Müzik Kongresi Bildiriler Sorular Cevaplar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988.
- İBN HALDUN, *Mukaddime*, Çev: Zakir Kadiri Ugan, M.E.B. Yayınları, Şark İslâm Klâsikleri, c. I-III, No:4, İstanbul, 1991.
- KUŞEYRÎ, Abdulkerim; *Kuşeyri Risâlesi*, Haz. Süleyman Uludağ, 3. bsk., İstanbul, 1991.
- KANDİNSKİ, Vasili; *Sanatta Zinihsellik Üstüne*, Çev: Tevfik Turan, Yapı Kredi Yayınları, 2. bsk., İstanbul, 1993.
- MÜLEYİM Selçuk, *Sanata Giriş*, 2. bsk., Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1994.
- SAMİ, Şemseddin; *Kâmusu Türkî*, Dersaadet, 1317.
- ŞİRVÂNÎ, Fethullah; *Mecelletun fi'l-Mûsika*, Topkapı Sarayı, III. Ahmed Kısmı, no: 3449.
- ORANSAY, Gültekin; "Mûsikînin Toplumla Etkileşimi", 14-18 Haziran 1988, I. Müzik Kongresi Bildiriler Sorular Cevaplar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988.
- Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, (Komisyon), I-IV, M.E.B. Yayınları, Ankara, 1995-1996.
- ÖNALDI, Şenel; "Mûzik Toplum Etkileşimi", 14-18 Haziran 1988, I. Müzik Kongresi Bildiriler Sorular Cevaplar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988.
- TALAY, Feyha; *Mûsikî Tarihi*, Tan Matbaası, İstanbul, 1951.
- TİTİZ, M. Tınaz (Eski Kültür ve Turizm Bakanı), "Açış Konuşması", 14-18 Haziran 1988, I. Müzik Kongresi Bildiriler Sorular Cevaplar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988.
- TOLSTOY, Lev Nikolayeviç; *Sanat Nedir?*, Çev. Baran Dural, Şüle Yayınları, İstanbul, 1992.
- TURGUT, İhsan; *Sanat Felsefesi*, Bilgehan Matbaası, İzmir, 1991.
- USMANBAŞ, İlhan; "Sanat ve Müzik Sorunlarına Genel Bakışlar", 14-18 Haziran 1988, I. Müzik Kongresi Bildiriler Sorular Cevaplar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988.
- YAVUZ, Y. Vehbi; *Siyasal ve Sosyal Boyutlarıyla İslâm*, Tuğra Neşriyat, İstanbul, 1992.